Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

Inventari Patrimoni Cultural de Sant Fruitós de Bages

Memòria tècnica

Redacció
ARQUEOCIÈNCIA SERVEIS CULTURALS S.L.
Raquel Valdenenbro

Ajuntament de Sant Fruitós de Bages

Maig 2006

À R E A D E C U L T U R A

ACTUALITZACIÓ DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL DE SANT FRUITÓS DE BAGES

Febrer de 2016. Oficina de patrimoni Cultural

Índex:

1- Introducció ..... pàg. 2

2- Incidències en les fitxes..... pàg. 3

3- Estadístiques actualitzades ..... pàg. 4

1. Introducció

Des de l'any 1999, l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona desenvolupa el programa de Mapes del Patrimoni Cultural per als municipis de la província de Barcelona que ho sol·liciten.

Des de la realització dels primers Mapes de Patrimoni (llavors anomenats Inventaris del Patrimoni Cultural) fins a avui, s'han produït diferents canvis i millores, tant en alguns aspectes de la base de dades que s'utilitza per a recollir la informació, en la sistematització de les dades, com en els sistema d'accés i consulta de la informació, ja que actualment aquesta base de dades es transforma en un WEBSIG que és consultable al lloc web de Diputació de Barcelona (http://patrimonicultural.diba.cat/) i dels Ajuntaments respectius. El programa permet fer cerques en el contingut d'un o més municipis i triar el tipus de cerca que més s'ajusta a les necessitats de la persona que ho consulta. A més, a través del servei WMS, es pot integrar la capa patrimoni en qualsevol sistema d'informació geogràfica, i creuar-ne les dades amb qualsevol altra informació geolocalitzada.

Els Mapes de Patrimoni Cultural són un important recull d'informació del patrimoni dels municipis que disposen d'aquesta eina, permetent el coneixement i facilitant el desenvolupament de tasques de conservació, recerca i difusió.

Pel que fa al Mapa de Patrimoni de Sant Fruitós de Bages, transcorreguts 10 anys de la seva realització i d'acord amb l'acord subscrit entre l'Ajuntament de Sant Fruitós de Bages i la Diputació de Barcelona, s'ha portat a terme l'actualització d'aquest Mapa de Patrimoni Cultural degut a que alguna informació continguda ha experimentat canvis per diversos motius que s'especifiquen més endavant, així com s'han incorporat noves fitxes.

2. Incidències de les fitxes

En aquesta revisió s'han afegit 4 noves fitxes a les 152 que conformaven originalment l'inventari realitzat l'any 2005.
Són les següents:

- ESCULTURA D'HOMENATGE A CARLES CHECA
- ESCULTURA NENA ASSEGUDA AMB EL PEU TOCANT L'AIGUA DE LA FONT I NEN PETIT
- ESCULTURA RESSORGIMENT
- OBRA D'AGUSTÍ PENADÉS A LA SALA DE PLENS

També s'han modificat les ubicacions d'alguns elements que s'han situat a altre lloc del municipi, concretament:

- COL·LECCIÓ BIBLIOGRÀFICA DE LA BIBLIOTECA MUNICIPAL
- MONUMENT A SALVADOR ESPRIU
- MONUMENT A LA CONSTITUCIÓ DEL 1812

I s'han realitzat modificacions a la fitxa:

- MONUMENT A RAMON CASES

3. Estadística

Amb els nous elements fitxats s'amplien alguns dels tipus inventariats, sobretot patrimoni moble amb la inclusió d'3 nous elements urbans, i 1 objecte.

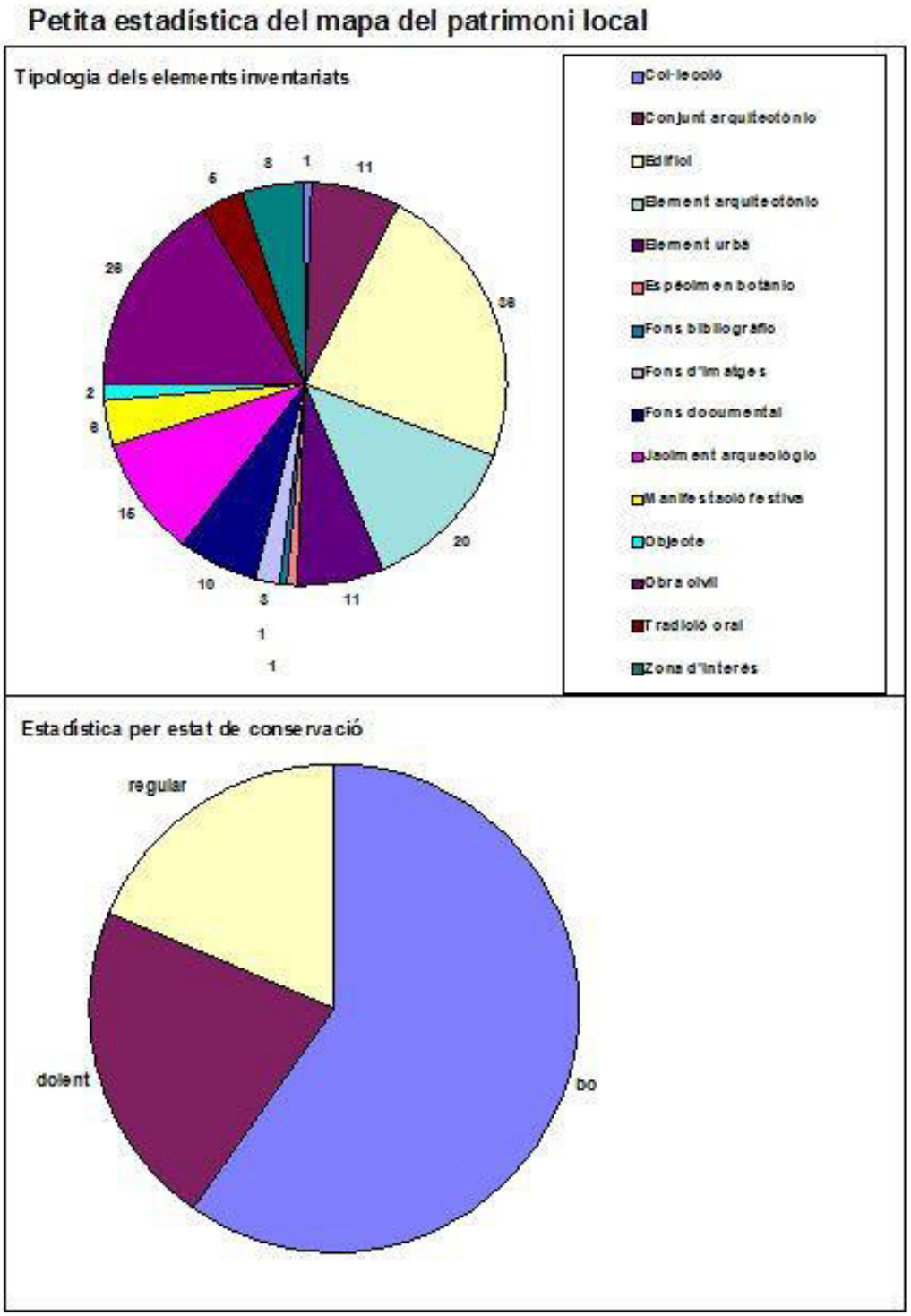

MEMÒRIA DE L'INVENTARI DE PATRIMONI LOCAL
SANT FRUITÓS DE BAGES (BAGES)

DIPUTACIÓ DE BARCELONA
Oficina del patrimoni cultural

AJUNTAMENT DE SANT FRUITÓS DE BAGES

Realització:

Raquel Valdenebro Manrique

Arqueociència Serveis Culturals, SL

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ
1.1 Crèdits
1.2 Dates de realització
1.3 Agraïments

2. METODOLOGIA
2.1 Metodologia de treball
2.2 Fonts consultades
2.3 Explicació de la fitxa
2.4 Criteris de selecció

3. DIAGNÒSTIC
3.1. Mar geogràfic i medi físic
3.2. Poblament i economia
3.3. Síntesi històrica
3.4. Mapa general del terme
3.5. Marc humà i cultural
3.6. Equipaments patrimonials
3.7. Estat legal de protecció
3.8. El patrimoni al terme. Anàlisi global
3.9. Tipologia del patrimoni
3.9.1.Anàlisi per àmbits
3.9.2.Anàlisi per tipologies
3.9.3.Anàlisi per titularitat
3.9.4.Anàlisi per estat de conservació
3.9.5.Anàlisi per cronologia
3.9.6.Anàlisi per ubicació

4. LLISTA D'ELEMENTS FITXATS

5. LLISTA D'ELEMENTS NO FITXATS

6. BIBLIOGRAFIA

1. INTRODUCCIÓ

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Crèdits

El present Inventari del Patrimoni Local del municipi de Sant Fruitós de Bages (Bages), ha estat possible gràcies a la iniciativa promoguda des de la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de San Fruitós. La seva inquietud pel patrimoni cultural va moure als seus representants a posar-se en contacte amb l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, que manté la seva línia de potenciació d'Inventaris del patrimoni cultural local.

Els tècnics d'aquesta Oficina van fer seva la proposta de l'Ajuntament de Sant Fruitós, oferint els mitjans necessaris per dur-la a terme. Des de l'Oficina del Patrimoni Cultural es van iniciar els contactes amb l'empresa ARQUEOCIÈNCIA SERVEIS CULTURALS, SL , que finalment va ser l'escollida per dur a terme la realització de dit Inventari.

1.2. Dates de realització

Els primers contactes entre l'Oficina del Patrimoni Cultural i l'empresa Arqueociència Serveis Culturals van ser iniciats a l'estiu del 2005, iniciant aquell mateix any les tasques d'inventari.

Durant el mes de juliol del 2005 es van realitzar les primeres entrevistes, a fi de puntualitzar els detalls del projecte. Es va tractar de troballes a tres bandes, entre els tècnics de l'Oficina del Patrimoni Cultural, la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Sant Fruitós, i el tècnic delegat per Arqueociència Serveis Culturals, SL que s'encarregaria de la realització material de l'Inventari.

Durant el mes de Setembre del 2005 es va procedir al buidatge documental i bibliogràfic previ i a abocar totes aquelles notícies localitzades a la base de dades amb la qual es treballaria. També es va procedir a la realització d'una reunió a instàncies de la Regidoria de Cultura, entre diverses persones coneixedores del patrimoni del terme i el tècnic realitzador de l'inventari.

El treball de camp i de recollida de dades sobre el terreny va ser efectuat entre els mesos de Octubre del 2005 i gener del 2006.

Durant el mes de Febrer de 2006 es va treballar en la finalització de les fitxes de la base de dades i la redacció de la present memòria, donant per acabat l'Inventari.

1.3. Agraïments

Dins d'aquest capítol, cal fer menció especial d'alguns dels membres de l'equip consistorial que d'una manera o altra s'han vist implicats en la realització de l'Inventari. És el cas de la Regidora de Cultura, Maria Brucart, que ha més de ser la promotora d'aquesta tasca, es va comprometre des del principi facilitant totes

aquelles qüestions que es trobaven a la seva mà. També cal agrair la seva col·laboració al Jordi Planell, tècnic de cultura, i a la Conxita Fenoy bibliotecària de la biblioteca municipal de Sant Fruitós. A la Conxita Baraldés, regidora de sanitat i benestar, i al Josep A. Casin, encarregat de la Brigada.

També els arquitectes municipals, Jordi Anglada i Maria Angels Gallego que han aportat la seva valuosa visió del municipi, aportant idees i coneixements.

Finalment cal fer menció especial al fet de que aquest inventari no hauria estat possible sense la col·laboració desinteressada de molts dels habitants del terme. Dins d'aquest apartat cal fer entrar a totes aquelles persones que han volgut col·laborar com a informants, perdent hores i hores pels camins de Sant Fruitós, a la recerca d'elements patrimonials. Cal pensar que es tracta d'un terme municipal de grans proporcions, amb un terreny completament cercat de carreteres, autopistes i nuclis habitats, on molt dels elements fitxats haguessin passat desapercebuts sinó hagués estat per l'interès d'algunes persones, estudiosos locals del terme des de fa anys, que s'han afanat en mostrar el resultat de les moltes hores de caminades. Molts d'elements que han estat inclosos dins de l'Inventari no haurien pogut ser localitzats sense la col·laboració d'aquestes persones.

Entre elles, i de forma molt especial, cal citar al Sr. Jaume Plans, estudiós de la pedra seca a la comarca del Bages, que com a informant i acompanyant en les sortides de camp, ha estat d'una ajuda inestimable. La seva col·laboració ha estat bàsica. També la el sr. Francesc Villegas, que a més d'una valuosa informació, va proporcionar el contacte amb altres persones coneixedores de troballes locals. També els estudiosos locals Jaume Grandia i Jesús Ruiz, han aportat el seu gra d'arena a través dels estudis que ells mateixos tenen en aquests moments en marxa

També de forma especial, cal agrair al sr. Josep Singla de Navarcles la seva col·laboració espontània, i al sr. Robert Bonvehí que no va dubtar en perdre una bona estona cercant fites de terme.

Però com a informants molt valuosos també cal mencionar a:

· Conxita Baraldés
· Maria Brucart
· Conxita Fenoy
· Jaume Grandia
· Mossèn Amat Berenguer
· Jaume Vilanova
· Llorenç Ferrer
· Jaume Iglésies
· Rosa Vila
· Robert Bonvehí
· Maria Angels Gallego
· Joan Anglada
· Elvira Canals
· Josep Singla
· Pepita Carrera

· Dolors Sala
· Concepció Santamaria
· Pere Casassayes
· Rosa Regàs
· Clàudia Figueres
· Josep Berenguer
· Jordi Clusella
· Jesús Ruiz
· Francesc Villegas

En aquest llistat segurament manquen moltes de les persones que també d'una manera o altra s'han vist implicats en la elaboració de l'Inventari, i a les quals s'han d'agrair els esforços i aportacions.

2. METODOLOGIA

2.1. Metodologia de treball

La realització de l'Inventari s'ha estès al llarg de sis mesos, durant els quals s'han dut a terme diferents treballs. Aquests poden ser dividits en diferents fases, que passem a detallar a continuació:

FASE DE DOCUMENTACIÓ PRÈVIA

1. Realització de les primeres entrevistes i presa de contacte amb l'Ajuntament

2. Obtenció de la planimetria corresponent del municipi i estudi i adaptació de la mateixa per poder treballar sobre el terreny

3. Buidatge bibliogràfic i documental dels estudis publicats sobre el terme

4. Consulta de Fonts: arxius, àrea de cultura i recerca (cartes arqueològiques i fitxes de patrimoni, servei de patrimoni arquitectònic de la Diputació etc..)

5. Creació del primer llistat d'elements susceptibles de ser fitxats

6. Abocament de tota la informació extreta a les fitxes de la base de dades

TREBALL DE CAMP

7. Inici dels primers contactes amb informadors locals

8. Inici del treball de camp: localització sobre el terreny del elements

9. Continuació del treball de camp amb els informants

10. Contrastació de les dades obtingudes i correcció del primer llistat de fitxes

11. Continuació del treball de camp amb els informants

12. Elaboració del llistat definitiu de fitxes i redacció

13. Correcció de les fitxes

REDACCIÓ I MEMÒRIA

12. Redacció definitiva de les fitxes i introducció de fotografies

13. Elaboració de la memòria

2.2. Fonts consultades

Durant el procés d'elaboració de l'Inventari ens hem remès a diverses fonts bibliogràfiques i arxivístiques que facilitessin la tasca de documentació dels elements fitxats. El llistat de Bibliografia utilitzada per l'elaboració del treball, apareix a l'últim apartat d'aquesta memòria.

Inicialment es va fer una tasca de buidatge bibliogràfic, consultant bàsicament les publicacions generals ja existents sobre el municipi de Sant Fruitós. Cal fer referència en aquest cas, a la gran quantitat d'informació bibliogràfica publicada, que d'una manera o altre aporta informació històrica sobre el municipi. I no només s'ha de fer menció de la quantitat, sinó també de la qualitat.

Aquesta abundància i bona qualitat té una explicació senzilla. La presència de l'important monestir de Sant Benet de Bages dins dels límits del municipi va fer que des del segle X es generés una gran quantitat de documentació referent a les propietats del monestir, que s'estenien per tot el Pla de Bages, i especialment pel terme de Sant Fruitós. Per sort, aquesta documentació s'ha conservat en bona part, conformant un dels grans fons documentals històrics de Catalunya. L'existència d'aquests milers de pergamins i dels centenars de lligalls procedents del monestir, ha portat com a conseqüència també l'abundància d'estudis sobre el Pla de Bages i sobre el terme. Entre ells, cal destacar l'estudi realitzar per Albert Benet [1], que de forma eficaç permet conèixer com era el municipi de Sant Fruitós entre els segles X i XIII com si es tractés d'una radiografia.

D'altra banda els segles XVII i XVIII també han estat sobradament estudiats, especialment en tot el que fa relació al tema del conreu de la vinya i les diferents formes de propietat de la terra.[2]

Posteriorment, a mida que es definien més concretament els elements fitxats i es determinava quina era la seva naturalesa (construccions en pedra seca, tombes excavades a la roca, edificis, fonts urbanes etc..) es va procedir a fer una recerca bibliogràfica temàtica més exhaustiva, que permetés documentar amb més precisió els elements fitxats a partir de les seves característiques.

[1] BENET I CLARÀ A (1985) Història de Manresa. Dels orígens al segle XI. Manresa
[2] Destaquen els estudis duts a terme per Llorenç Ferrer i Jaume Plans adjuntats a la bibliografía.

Sorprèn també la quantitat de projectes i recerques existents en marxa en aquests moments, com és el cas d'una publicació sobre les Caramelles de Sant Fruitós, i una altra sobre els sobrenoms o "cals" de les cases de Sant Fruitós, que sens dubte suposaran aportacions novedoses a aquest inventari.

Aquest ambient general de recerca, ha estat altament positiu durant la realització de l'inventari.

A nivell documental es va optar per fer una petita incursió a l'Arxiu Històric Ciutat de Manresa, que va servir per determinar si calia o no destinar una fitxa a aquest Fons documental. En aquest sentit l'expectativa va ser positiva, ja que és en aquest arxiu on es poden localitzar els antics fons documentals del Cadastre.

Aquesta mateixa operació es va repetir a l'Arxiu Diocesà de Vic. En aquest cas, aquesta proposta es va desestimar, ja que l'arxiu parroquial de Sant Fruitós va ser cremat durant la Guerra Civil (1936-1939), i la dependència del monestir de Sant Benet de Bages, va fer que el gruix de documentació fos del monestir i no del Bisbat.

D'altra banda també es va procedir a la consulta i buidatge de les següents fonts:

· Inventari del Patrimoni Arquitectònic (Àrea de Coneixement i Recerca-Generalitat de Catalunya)

· Inventari del Patrimoni Arqueològic (Àrea de Coneixement i Recerca-Generalitat de Catalunya)

· Oficina del Patrimoni Arquitectònic (Diputació de Barcelona)

· Inventari de Patrimoni Etnològic (Centre de Promoció de la CPT-Generalitat de Catalunya)

Paral·lelament també ha estat consultat el "Registro de BIC", del Ministeri de Cultura, a fi de esbrinar si havia conjunts declarats com a BCIN, amb el resultat d'una troballa, corresponent al conjunt anomenat la Torre del Santmartí (R-I-51-0436) i la troballa d'un element considerat com a Monument Històric i Artístic, que és el Monestir de Sant Benet de Bages (M.H.A. declarat 3-6-1931)

2.3. Explicació de la fitxa

Per la realització de l'Inventari, s'ha utilitzat el programa en MS ACCES 2003, amb una base de dades que du incorporades un model de fitxes, que permeten ordenar i classificar la informació obtinguda.

Els camps de la fitxa són molts i no es procedeix a comentar-los tots, però cal oferir alguns aclariments sobre alguns i els criteris que s'han triat en el cas d'aquest inventari:

Núm. De fitxa. De l'1 en endavant. Malgrat que des del principi s'ha intentat ordenar les fitxes per blocs temàtics (zones d'interès natural, fons documentals, festes etc..) aquest

ordre és molt difícil de mantenir, ja que s'obren i s'eliminen fitxes constantment a mida que avança l'inventaria, per tant el núm. de fitxa és totalment aleatori.

Codi. És el núm. de dos dígits corresponent al subàmbit de la tipologia d'elements. Es tracta d'una llista tancada que ja ve predeterminada.

Àmbit. Defineix la tipologia d'elements. Apareix automàticament d'acord amb el codi entrat, i és també una llista tancada.

Denominació. És el nom del bé fitxat. S'ha respectat sempre el nom tradicional i popular, conservant la denominació amb el que la població local el denomina. Durant la realització de l'inventari, es van donar alguns casos particulars com per exemple el fet d'haver de fitxar de forma individual algunes cases del carrer Padró que malgrat que algunes fossin conegudes pel nom del seu propietari, es va optar per identificar-les mitjançant la seva adreça postal. Així apareixen fitxes denominades c/Padró, 18, c/Padró, 27 etc. que es corresponen amb el nom de l'edifici fitxat.

Un altre cas particular ha estat el de les fites de terme, totes elles localitzades a la partida de Claret, i molt properes les unes a les altres. Malgrat que, s'hauria pogut optar per intentar donar-les un nom que es correspongués amb l'indret on es trobaven ubicades, la proximitat de les fites va fer que finalment es pensés que la millor manera d'identificar-les seria amb un número, d'aquesta forma s'han definit com a: fita de terme de Claret nº 1, nº 2, i així fins a 7.

Un cas diferent ha estat de les barraques de vinya, de les quals s'ha intentat agafar una mostra el més variada possible, que representés, no només les diferents tipologies constructives, sinó també tota l'amplitud del terme, per tant cadascuna d'elles pot ser identificada per la partida de terra en la qual es trobi, o la proximitat a alguna casa o camí.

Ubicació. Teòricament es tracta del "lloc" o "adreça". En el cas d'aquest inventari, cal pensar que es tracta d'un terme municipal molt gran, amb un nucli central de població, i nuclis dispersos que han anat creixent en diferents circumstàncies històriques i urbanístiques. També cal tenir present l'existència de diferents partides de terra, que moltes vegades s'identifiquen amb les antigues parròquies que hi havia hagut al terme. Per tant, prèviament a la localització amb cap adreça, sempre s'especifica en quin indret es troba el bé, i a continuació es dóna l'adreça oficial. Són 13 les localitzacions finalment determinades:

- Entorn del riu Llobregat. Per tots aquells elements que s'ubiquen vora el riu, i que es justifiquen per la presència d'aquest: Rescloses, fàbriques, jaciments arqueològics, ponts etc..

- Montpeità. La presència d'aquesta muntanya vora el nucli de Sant Fruitós, però ben diferenciada, i amb un fort caràcter rural, al marge del poble, fa que tingui una personalitat pròpia.

- Sant Fruitós de Bages. Per tots aquells elements que es troben dins del nucli urbà i antiga parròquia de Sant Fruitós

- Torroella de Baix. Per tots aquells elements que es trobin dins d'aquest veïnat

- Olzinelles. Per tots aquells elements que es localitzin dins d'aquesta partida de terra, que coincideix amb els límits de l'antiga parròquia de Sant Jaume d'Olzinelles.

- La Vall dels Horts. Per tots aquells elements ubicats dins d'aquesta vall i partida de terra, que coincideix amb els límits e l'antiga parròquia de Sant Genís de la Vall dels Horts.

- Pineda de Bages. Només és dona en el cas de la ubicació d'un monument que es troba en aquesta partida.

- Pol. Industrial Sant Isidre. Només s'ha identificat per un element, que és la capella de Sant Isidre.

- Sant Iscle de Bages. Per a tots els elements ubicats al límits d'aquesta antiga parròquia
- Claret. Per a tots aquells elements identificats en aquesta partida, corresponent a l'antiga parròquia de Santa Maria i Sant Salvador de Claret.

- Terme de Sant Fruitós de Bages. Per a tots aquells elements que travessen el terme d'una punta a l'altre. Es dona sobre tot als dos torrents, i als dos camins identificats.

- Partida e l'Agulla. Només es dóna a una element que és l'antiga creu de terme ubicada en aquesta partida de terra.

Com es pot apreciar, en quasi bé tots els casos, a excepció del Montpeità i del riu Llobregat, i alguna altra ocasional. La ubicació es correspon amb la de les antigues parròquies que conformaven el terme de Sant Fruitós. Estadísticament veurem que la majoria dels elements fitxats s'ubiquen en aquestes partides que eren les tradicionalment habitades.

En el cas d'elements sense adreça (barraques, tines, zones d'interès natural, jaciments etc..) només s'especifica en quin indret es troba.

Titularitat. Bé predeterminat entre pública i privada.

Tipologia. Apareix automàticament segons el codi entrat

Ús actual. S'ha intentat establir uns patrons comuns a tots els elements que tenien una mateixa utilitat.

Descripció. Descripció de l'element fitxat: Característiques arquitectòniques, festes, costums, goigs, contingut de les sèries documentals etc.

Observacions. En aquest camp s'esmenten els aspectes complementaris de la descripció

Autor. Sempre que s'ha pogut identificar l'autor de l'obra s'ha indicat.

Estil, època. En aquest camp s'ha optat per una catalogació cronològica determinada pels períodes històrics: medieval, modern, contemporània etc. deixant de banda els estils artístics per no oferir un ampli ventall de classificacions.

Any. Sempre que s'ha pogut identificar l'any s'ha especificat

Segle. En aquest camp s'han intentat sempre oferir una datació el més acurada possible, encabint el bé entre la cronologia més precisa.

Emplaçament. S'explica bàsicament i de forma molt resumida, donada la limitació del camp, la forma d'arribar-hi

Fitxes associades. La relació entre les diferents fitxes s'han intentat ampliar al màxim, intentant que apareguin totes aquelles fitxes que poc o molt guarden algun tipus de relació, ja sigui històrics, geogràfica o de context.

Història. La informació històrica prèvia, serveix per documentar el bé fitxat. En alguns casos aquesta informació històrica és detallada i precisa, com és el cas d'alguns elements patrimonials ja documentats en publicacions precedents, o en el cas de les masies, on els buidatges documentals efectuats per Albert Benet i Joan Salvadó dels pergamins de Sant Benet, permet reconstruir perfectament la seva història des del segle X.[3]

En d'altres casos no ha pogut ser així. En aquests casos, s'ha optat per establir una evolució històrica a partir de l'estudi de l'evolució arquitectònica de l' immoble o element, i s'ha procurat comptar amb la informació oral moltes vegades procedent dels propietaris.

Bibliografia. Es concreten les referències bibliogràfiques que poden aportar notícies sobre el bé fitxat. En alguns casos es pot oferir la referència concreta quan existeix, i en d'altres s'ha optat un una referència de caire general.

Fotografies. En tots els casos s'ha intentat obtenir les tres fotografies de referència de totes les fitxes per intentar tenir una visió el més ampla possible del bé fitxat. Malgrat tot, en algun cas el qual l'element es pot apreciar a un sol cop d'ull, amb una o dues ja s'ha considerat suficient.

2.4. Criteris generals de selecció

A l'inici d'aquest Inventari es van plantejar un seguit de qüestions bàsiques, algunes de les quals es van anar resolent durant les primeres jornades de treball de camp, quan es va anar agafant una perspectiva més real del terme municipal a inventariar, i que van

[3] BENET I CLARÀ A (1985) Història de Manresa. Dels orígens al segle XI. Manresa
SALVADÓ MONTURIOL J (2003) Història medieval d'un territori: Sant Fruitós de Bages (segles X-XVI). Ajuntament de Sant Fruitós de Bages. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

determinar els criteris bàsics emprats, a l'hora de seleccionar els elements i bens susceptibles d'incorporar-se a l'Inventari.

Aquestes qüestions van ser les següents:

1. L'enorme superfície del terme municipal de Sant Fruitós de Bages, que evidentment feia preveure una gran quantitat de bens a inventariar

3. La gran quantitat d'elements fruit d'una intensa ocupació humana. El fet de ser històricament, un territori molt ocupat i poblat, especialment des de l'Edat Mitjana (segles IX-X), feia que la presència de restes culturals fos molt més abundant que en termes on la presència humana no ha estat tan intensiva. Aquesta intensitat de presència humana és deguda bàsicament a dos fets.

El primer és la fertilitat agrícola de la zona. Es tracta d'un municipi ubicat al bell mig del Pla de Bages, que es un territori planer, molt fèrtil, molt ben irrigat, i climatològicament apte, ideal per assentar-se i conrear la terra. A aquesta bona predisposició, cal sumar el segon motiu, que fou la presència del monestir de Sant Benet de Bages, que al seu dia (segles X-XIII) exercí de promotor immobiliari de la zona, creant masos, fomentant la presència de vilars, casals, roturacions de terres, plantacions de vinyes i creació de parròquies i de molins. Un repàs a la documentació dels segles X-XIII permet adonar-nos-en de la qualitat de gent que hi vivia en tot aquest territori, de la quantitat de superfície conreada, de la quantitat de sagreres, agrupacions de cases que els pergamins anomenen vilars i casals, de la quantitat de molins existents al Llobregat. A modus d'exemple, es té veritablement la impressió de que tota la muntanya del Montpeità era roturada i plantada de vinya, i a més plena de masos.

Imatge del monstir i el riu Llobregat al fons

Cal pensar que tots aquests elements actualment han desaparegut. De les cinc sagreres existents a les cinc parròquies del terme, només han sobreviscut dos (la de Sant Iscle i la de Sant Fruitós). També han desaparegut tots els molins medievals vora el riu, alguns d'ells segurament reconvertits en fàbriques, i també han desaparegut els vilars i casals documentats a l'Edat Mitjana, moltes vegades reconvertits en masos. En certa manera tots aquests elements han desaparegut, però d'una manera o altre continuen presents, apareixent en forma de restes culturals, la qual cosa ha disparat el nombre de fitxes inicialment previstes.

D'altra banda, no s'ha de perdre de vista que bona part del terme, és resseguit per la presència d'un dels principals cursos fluvials de Catalunya, que és el riu Llobregat. Aquesta via fluvial tan important, va exercir al seu dia de focus d'atracció per poblacions, complint la funció al seu dia de frontera, de via de

comunicació, de font d'energia, i en definitiva de font de riquesa. En aquest sentit, només cal resseguir la documentació medieval, per adonar-nos-en de la quantitat de ponts, passarel·les, palanques, molins, vilelles i masos que existien vora en aquest tram de riu Llobregat que travessa el terme. Tampoc és casualitat, que l'aixecament del monestir de Sant Benet, es fes al seu dia vora aquest riu, propiciant la construcció de moltíssims molins, que feien la molta de tot el gra recollit al Pla de Bages, i eren també font de cobrament de drets feudals.

3. A més de la quantitat, calia tenir en compte la qualitat. La presència d'un element tan important com el Monestir de Sant Benet de Bages dins del terme, era suficient com per enlluernar i considerar la resta del patrimoni com a secundari. Malgrat aquesta primerenca impressió, un cop es profunditza en el coneixement de la tipologia i qualitat del patrimoni del terme, s'aprecia que no només el monestir de Sant Benet és un element cultural de primer ordre, sinó que també la resta del patrimoni (Fons documentals, edificis urbans, esglésies i capelles, barraques de vinya etc..) que es troben en perfecte estat de conservació.

Imatge de l'accés al monestir de Sant Benet

4. La història econòmica del terme revelava que el cultiu de la vinya havia tingut una importància capital en la configuració econòmica del territori, i havia deixat com a herència un nombre important de testimonis d'aquell període. Aquest fet es traduïa en una quantitat immensa de marges i barraques de vinya, escampades per tot el territori, que resultaven impossibles d'abastar. Malgrat això, aviat es va veure, que malauradament, aquest era l'únic testimoni que quedava d'aquest període, i que tota la resta d'elements d'aquest moment: tines a les cases, premses de vi, portadores etc. havia desaparegut de forma alarmant.

5. Es tractava d'un terme que ha patit d'una forma molt agressiva les conseqüències del ràpid desenvolupament industrial de les darreres dècades. Aquest desenvolupament ha tingut dos conseqüències innegables:

a. El poble de Sant Fruitós ha perdut els seus orígens rurals i la seva fisonomia tradicional en pocs anys, creixent de forma exacerbada sense cap criteri estètic, i convertint-se en un poble dormitori de Manresa, o bé de gent que treballa als propers polígons industrials, minant de forma molt greu el sentit de comunitat i l'imaginari comú, que ja de per sí no era massa elevat.

b. El municipi ha quedat travessat per un munt de carreteres i autopistes, que a més d'envoltar el poble de Sant Fruitós, travessen tot el terme, tallant de forma radical les antigues comunicacions, desfigurant l'antiga concepció que del territori es tenia, amb les conseqüències ambientals que per altra banda això provoca. Un aspecte que realment resulta evident passejant pel terme és l'abundant grau e contaminació acústica que es pateix. Allà on s'estigui, especialment a les zones rural, el soroll de carretera i de cotxe inunda tot l'ambient.

Imatge de la C-16 i la C-25

Per altra banda, es té la sensació de que aquesta transformació encara no ha acabat, podent accelerar-se encara més les properes dècades.

Un cop diagnosticada aquesta problemàtica, aviat es va veure que resultava imprescindible objectivar uns criteris bàsics i clars que permetessin fitxar o descartar els elements detectats.

Aquests criteris han estat els següents:

· *Criteri arquitectònic*. Aquest criteri ha estat emprat de forma estricta en l'àmbit del patrimoni immoble, especialment en el que es refereix a masos i edificis urbans. En aquest darrers, la observació sobre el terreny va permetre arribar a la conclusió de que no es podia aplicar un criteri de tipus historicista. Si bé en l'àmbit de les capelles i esglésies no hi havia cap dubte, doncs totes es poden documentar des de l'Edat Mitjana, no passa el mateix respecte als masos i edificis urbans. En aquest cas, hi comptem amb diverses realitats:

1. Per una banda tot un conjunt de masos que poden ser documentats des de l'Edat Mitjana, però arquitectònicament es corresponen a estructures dels segles XVI-XVIII

2. Per altra banda tot un seguit de masies que poden remuntar-se als segles XVIII-XIX fruit de l'expansió agrícola i del conreu de la vinya.

3. D'altra banda també es comptava amb tot un seguit d'edificis que conformen la xarxa urbana del nucli de Sant Fruitós de Bages, com és el cas del carrer Padró, i algunes cases de la carretera de Vic, que també tenen els seus orígens al segle XVII i altres al segle XIX.

Com es pot apreciar, a nivell històric existeix un cert paral·lelisme, ja que tots aquests edificis poden enquadrar-se entorn als segles XVII-XIX, és a dir en època moderna i contemporània. A partir d'aquí, sí que es va fer servir el criteri històric, atorgant preferència als masos documentats des de l'Edat Mitjana, però sobretot es va fer valdre

el criteri d'excepcionalitat arquitectònica, valorant si aquella casa o mas, mantenia o no estructures originals, i de quina categoria eren. Així, per exemple es dona el cas d'alguns masos antics com el Mas Cordelles o el mas Otzet, que malgrat remuntar-se històricament a l'Edat Mitjana, han estat tan transformats arquitectònicament, que no mantenen cap estructura original, i no tenen res a veure amb les cases originals.

El mateix es pot aplicar a les cases del carrer Padró. Si bé segurament totes elles poden ser documentades entre els segles XVII-XVIII, només unes quantes han estat fitxades de forma individual per considerar que la seva categoria arquitectònica era superior a les altres. En aquest cas és fàcilment observable, com el grup de cases del carrer Padró ubicades a tocar de la Sagrera, tret els nº 4 i 27 es corresponen a casals importants, de gran dimensions corresponents a famílies de posició econòmica important, mentre que la resta de cases, malgrat ser del mateix moment o una mica posteriors, són cases més simples, corresponents segurament a pagesos, i d'estructura molt més senzilla.

Imatge del carrer Padró

Respecte a les masies escampades pel terme i que poden datar-se entorn als segles XVIII-XIX, només s'han tingut en compte si presentaven una estructura arquitectònica de suficient categoria, i elements artístics o ornamentals singulars.

· *Diversitat.* Aquest criteri s'ha aplicat de forma estricta no deixant de banda cap element susceptible de ser fitxat. Cal pensar que d'entrada la troballa de bens amb possibilitats de ser fitxats podia oferir un ampli ventall de vies, i més treballant en un marc territorial tant intensament poblat des de temps històrics, on s'havien dut a terme activitats molt diverses, agrícoles i industrials.

· *Individualitat.* Tots els bens i elements fitxats han estat considerats en la seva estricta individualitat, com a bens únics, mereixedors d'uns sola fitxa. En cap cas s'ha fet cap fitxa de conjunt que englobés per exemple a totes les barraques de vinya, o a totes les fonts públiques o a tots els goigs. Cada barraca, cada element arquitectònic, cada peça, s'ha considerat estrictament com a un. En aquest sentit a fi de potenciar aquest criteri, s'ha optat per reforçar el principi d'excepcionalitat arquitectònica, i quan es tractava d'un grup molt nombrós de bens com és el cas de les barraques de vinya, triar unes quantes entre les millors, més antigues i excepcionals i tractar-les com a elements únics, que no pas optar per una fitxa de conjunt. Aquest mateix criteri s'ha aplicat amb el tema de les fonts urbanes, que malgrat tenir-ne tres exactament iguals (fitxes nº 111, 128 i 129) s'ha optat per fet una fitxa individual per cadascuna. També ha estat aplicat en el cas de les fites de terme, que s'ha optat per fitxar-les totes amb un número diferent.
Un altre cas d'aplicació d'aquest criteri ha estat el de la colònia del Pont de Cabrianes, que malgrat conformar un mateix conjunt històric i arquitectònic, s'ha optat per individualitzar el conjunt de vivendes per un cantó, i l'església per un altre, donant dos números de fitxa diferent. El perquè d'aquesta individualització es basa en el fet de que l'església, va funcionar al seu dia com a església parroquial, i malgrat que ja no és

parròquia continua en ús, mentre que les vivendes es troben abandonades i en estat ruïnós.

· *Excepcionalitat*. Aquest criteri ha estat aplicat quan ens hem trobat amb moltíssims elements similars, i calia fer una tria entre els millors. És el cas de les barraques de vinya. El seu gran nombre d'unitats repartides per tot el territori feia que s'hagués de triar d'alguna manera algunes d'elles per incloure-les dins l'Inventari. Com a criteri bàsic, s'ha utilitzat la excepcionalitat arquitectònica. És a dir s'han fitxat aquelles en les quals s'ha observat alguna característica excepcional que no tenien les altres. O bé el fet de que siguin de gran mida, o bé que mantinguin un tipus de parament molt ben treballat, que tinguessin algun element excepcional com un dipòsit d'aigua (fitxa nº 141) o bé el seu bon estat de conservació. Aquest criteri també s'ha utilitzat per exemple en el cas de les masies, o en el cas dels ponts, alguns dels quals, malgrat conèixer l'existència d'una antiga passarel·la o pont en aquell indret, el que hi ha ara, és un modern pont de ciment, que s'ha considerat que no era prou excepcional com per fitxar-lo, passant a fitxar només aquells que mantenien algun element excepcional.

Barraca del coll de l'Om, inclosa per la seva excepcionalitat constructiva

· *Representativitat*. Aquest criteri s'ha utilitzat en el cas de trobar-nos amb un tipus de bé que es repetia de forma constant com és el cas de les barraques de vinya, o bé els torrents o les zones de conreu com a zona d'interès natural. Un criteri que s'ha tingut com a bàsic en la selecció d'elements, era intentar establir una sèrie de tipologies i triar-ne una de cada, a fi de que estigués representada tota la màxima varietat possible.

· *Criteri paisatgístic.* Aquest criteri s'ha fet servir sobretot dins de l'àmbit del patrimoni natural. En un territori seriosament amenaçat pel ràpid desenvolupament dels polígons industrials, els eixos de comunicació i el creixement urbanístic. Els àmbits on encara es manté el paisatge agrícola tradicional, com poden ser els plans de Claret, la Vall dels Horts o les zones boscoses d'Olzinelles, es converteixen en zones d'un valor paisatgístic inqüestionable, que no ha passat desapercebut durant la realització de l'inventari.

3. DIAGNÒSTIC

3.1. Marc geogràfic i medi físic

El municipi de Sant Fruitós es troba situat al bell mig del Pla de Bages, a la part més central de dita comarca, a una distància de 4 km de la ciutat de Manresa. Aquesta privilegiada situació l'ha convertit en un punt de cruïlla de les comunicacions de la Catalunya Central.

La seva superfície és de 22,14 km2, i es veu solcada per la presència del riu Llobregat i el riu d'Or. Aquest darrer és afluent del Llobregat, i travessa el terme de dalt a baix. El municipi limita al Nord amb Sallent, al sud amb Talamanca, el Pont de Vilomara i Rocafort, a l'Est amb Calders i Navarcles i a l'Oest amb Santpedor, Manresa i Sant Joan de Vilatorrada.

El poble de Sant Fruitós es troba ubicat a la part més planera, a 260 m d'altitud, flanquejat al sud-est per la Serra del Montpeità, coneguda també sota el nom de les Brucardes o Puig de Sant Valentí, que s'alcen fins els 363 m. Aquesta serra separa el poble del monestir de Sant Benet de Bages i el riu Llobregat, situats a l'altre vessant.

El predomini de pla ha fet que es tractés des de temps històrics d'un territori molt poblat. L'home ha condicionat a través de l'agricultura, i més recentment a través de la industrial el paisatge. Del bosc divers inicia es degué passar a les parcel·les conreades. De conreus diversificats, on es barrejaven a vinya i el cereals, es passà a mitjans del segle XVIII i de forma aclaparadora durant el segle XIX al predomini absolut de la vinya. Actualment predomina de forma quasi majoritària el cereal. Actualment les pinedes que de forma esporàdica clapegen els camps de cereals, son el resultat del progressiu abandonament de la vinya.

Paisatge de la Vall dels Horts

3.2. Poblament i economia

Aquest apartat pretén analitzar la situació demogràfica i econòmica del terme en les darreres dècades, i com aquesta interactua en la transformació del medi

Poblament

El municipi de Sant Fruitós de Bages, compta amb un total de 6.839 habitants, distribuïts en una superfície de 22,2 km2, la qual cosa ofereix una densitat de població de 308,1 km2.

Històricament, el terme actual compren un conjunt de cinc parròquies: Claret, Olzinelles, Sant Fruitós, Sant Iscle i Sant Genís de la Vall dels Horts. La antiga parròquia de Sant Benet no arribà a prosperar en el temps. Els termes de les parròquies tingueren, relativament, una població important. La majoria de caràcter rural. La documentació medieval conservada posa de manifest un terme extraordinàriament poblat ja al segle X.

Encara que a documentació anterior al primer fogatge conegut del 1358 fa intuir uns termes molt poblats, la incidència de la Pesta negra fou molt negativa. Un seguit de fogatges estudiats per Albert Benet al terme de Sant Fruitós deixen testimoni d'aquesta evidència, que inclou la desaparició de la Vilella de Sant Benet al fogatge de 1553[4].

Poblament de les antigues parròquies del municipi de Sant Fruitós[5]

Població	1358	1365	1378	1497	1515	1553
Sant Fruitós	20	22	14	12	12	10
Sant Benet	20	20	17	1	1	cap
Vall dels Horts	n/c	2	1	4	5	4
Olzinelles	4	5	5	2	2	3
Claret	4	3	3	1	1	2
Sant Iscle	n/c	n/c	4	4	4	4

Els gairebé setanta-cinc anys que van del fogatge de l553 al 1626 es produí un gran augment de població, concentrada en la parròquia de Sant Fruitós i especialment en la seva vila.

La segona meitat del segle XVII havia d'ésser de creixement demogràfic. No hi ha registres parroquials per comprovar-ho però l'església parroquial s'engrandí el 1691, i això és un clar indicatiu de que havien augmentat el nombre de parroquians.

El cens de Floridablanca i el recompte del bisbe de Vic, Artalejo, són altra referència existent a finals de la centúria:[6]

[4] BENET A (1988) "Població i poblament. Dels origens al segle XVIII" a Historia del Bages. Vol II, pag. 335.
[5] Idem, pàg. 336

	1718	1780	1787
Sant Fruitós de Bages	214	504	357
Olzinelles	21	60	15
Sant Iscle	75	n/c	39
Vall dels Horts	64	n/c	40

Com es pot apreciar en aquest buidatge estadístic, l'únic nucli que augmenta de població és Sant Fruitós, amb una tendència a la concentració en aquesta parròquia.

Al segle XIX, malgrat la guerra de la independència i les guerres carlines, Sant Fruitós fou el nucli que tendí a concentrar la població. Vora el 1860 el terme tindria uns 1188 habitants.

Entre el 1860 i el 1877 es detecta una expansió important de la població, segurament deguda a l'expansió vitícola. La primera davallada demogràfica es produeix entre el 1910 i 1920, iniciant després un període de recuperació imparable fins els nostres dies.

L'augment serà important a partir del 1950. L'augment d'aquest moment ve induït per la despoblació rural de la resta de les parròquies, i per l'altra amb la important arribada d'immigrants. Aquests darrers s'instal·laran sobretot en barris perifèrics com la Rosaleda o Torroella de Baix. L'any 1975, la població s'havia doblat respecte al 1950.

Si a partir del 1973 la població del Bages tendí momentàniament a l'estancament, la de Sant Fruitós continuà creixent, degut a la proliferació de polígons industrials als voltants del poble que donaven feina a la població

Si alguna cosa queda palesa de l'anàlisi de l'evolució de la població en els darrers anys, és el creixement demogràfic constant que s'evidencia en l'anàlisi de les dades de l'evolució de la població.

Anys	nºhabitants
1998	5330
1999	5453
2000	5542
2001	5719
2002	6036
2003	6342
2004	6696
2005	6839

Aquest creixement continua en ascens degut a l'accentuada especulació immobiliària que es pateix al cinturó urbà de Barcelona, i a la pròpia ciutat de Manresa, que empeny a la població a la recerca d'habitatges a preu assequible en nuclis ben comunicats.

[6] PLANES I BALL J.A. (1988) Del segle XVIII fins a l'actualitat" a Història del Bages. Vol II. Pàg. 337

Economia

La forma de vida tradicional al municipi ha estat l'agricultura, protagonitzada per la trilogia mediterrània: cereal, olivera i vinya.

Al segle XVIII es consolidaren els grans masos: Les Oliveres, Els Casals, Olzinelles, La Sala, Les Brucardes, Graner, Casanova, Poch etc.. Aquests foren els grans organitzadors de la vida econòmica i l'agricultura, i mitjançant de contracte d'emfiteusi, feren avançar el conreu de la vinya.

El Diccionario de Miñano, elaborat el 1826, es deia de Sant Fruitós que produïa "trigo, legumbres, algun aceite y vino", tenia un hospital i una fàbrica d'aiguardent. De la dècada del 1840 és el diccionari de Madoz, on les coses havien canviat poc. A la fàbrica d'aiguardent s'havia afegit la fàbrica tèxtil coneguda com a "Fàbrica del Pont".

Malgrat tot l'estudi dels amillaraments, mostra un clar predomini de la vinya. El 1890 quan el Bages produïa vi en gran quantitat, Sant Fruitós aportava 25000 Hl al total de la producció, ocupant el quart lloc en la comarca.

Imatge del Pol·ligon de Sant Isidre

Els darrers anys del segle XIX la vinya entrà en crisi. En aquells moments ja funcionaven algunes de les fàbriques tèxtils del municipi: La del Pont de Cabrianes, la Farinera, la fàbrica del Pont i la de Sant Benet. Si bé aquestes fàbriques afectaren poc a la vida del terme, ja que es trobaven més relacionades amb Navarcles que amb Sant Fruitós, si que tingueren incidència la fàbrica Bertrand i Serra i la de Vallès i Solà, isntal·lades al mig de la xarxa urbana de Sant Fruitós.

Aquesta tendència industrialitzadora ha estat triomfant durant les darreres dècades. El municipi ha patit, en aquest sentit, una profunda transformació, passant del sector primari al sector secundari i terciari, potenciat per l'abundant presència d'indústries que ocupen bona part del seu territori en diversos polígons industrials: El de Sant Isidre, i el de Santa Anna.

	Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis	Total
2001	36	1012	319	1557	2924
1996	32	755	172	1078	2037
1991	46	917	149	788	1830

Aquesta tendència augmenta constantment degut a la demanda de sòl industrial i a les bones comunicacions del municipi. Actualment es troba prevista l'ampliació de dits polígons industrials, i la construcció d'un Parc Tecnològic en terrenys compartits amb el terme de Manresa.

3.3. Síntesi històrica

Inicialment el poblament del terme de Sant Fruitós fou dispers, com a la resta del Bages. La unitat bàsica d'explotació de la terra fou l'alou, format per terres de conreu, boscos i erms. El centre de l'alou eren les cases, els casals, les corts etc..
Aquesta situació perdurà durant tot el segle X la primera meitat del XI. Poc a poc, aquestes petites agrupacions de cases foren substituïdes o aglutinades per la figura del mas, i sobretot de la sagrera. A partir del 1035 es detecta la presència de sis sagreres, corresponents a les sis parròquies que configuraren el terme: la de la Vall dels horts, la d'Olzinelles, la de Sant Fruitós, la de Sant Iscle, la de Claret i la de la Vilella de Sant Benet. Segurament les sagreres del segle XII ja no eren sols magatzems o cellers, sinó grups de cases on vivien de forma permanent algunes famílies.

El següent pas fou la conversió de les sagreres en viles fortificades. Eren de dimensions reduïdes, i en aquest cas, només cal observar l'actual de Sant Fruitós. Eren un seguit de cases unides unes amb les altres que envoltaven l'església fent de muralla i creaven una plaça interior on hi havia el cementiri.

Imatge de la sagrera de Sant Fruitós

La primera d'aquestes viles fortificades fou la vilella de Sant Benet, fortificada a instàncies de l'abat i documentada el 1149. Segueix la de Sant Fruitós documentada el 1170 i la de Claret el 1182. A finals del segle XII apareixen la de Sant Iscle i la de Sant Genís de la Vall dels Horts. Sembla ser que la única que no es fortificà fou la d'Olzinelles.

Aquesta proliferació de viles fortificades tingué el seu primer entrebanc l'any 1348 amb l'arribada de la pesta negra, que motivà el seu despoblament. La de Sant Genís, Sant Iscle i Claret, deixen de considerar-se com a tal. El possible setge del monestir i la Vilella durant la Guerra Civil (1462-1472) motivaren el saqueig d'aquesta darrera, i la seva desaparició.

Durant es segles XVI i XVII només la vila de Sant Fruitós s'expansionà, la resta de parròquies es convertí en un poblament dispers[7]

A nivell d'organització, el monestir de Sant Benet tenia inicialment un batlle per a totes les seves parròquies. Només amb el temps es creà la figura del batlle de Sant Fruitós, més com un agent de l'abat que com un representat de la parròquia.

La primera aparició del conjunt d'homes de Sant Fruitós es troba el 1314 quan el rei Jaume II notificà al sotsveguer de Manresa la reclamació de la universitat dels homes de

[7] A excepció de la de Sant Iscle

Sant Benet i les seves parròquies, que mai no havien contribuït amb les donacions que aquesta ciutat feia al rei.

Durant els segles XVII i XVIII el creixement del nucli de Sant Fruitós es realitzà a partir de la sagrera, seguint la línia de l'antic camí ral que menava a Vic, i que es convertiria en el futur carrer Padró.

Els conflictes que caracteritzen el segle XIX, són a Sant Fruitós desconeguts, no ho són tanmateix els conflictes amb el Monestir de Sant Benet, amb plena coincidència amb Navarcles, un altre poble sota el domini del cenobi. El conflicte amb Sant Benet esdevé un dels episodis antisenyorials més significatius de la comarca.

De les guerres carlines cal destacar la Guerra dels Set anys, quan el pretenent carlí anomenat Carles V va establir el se quarter general a Sant Fruitós (1837) en el moment de la seva estada a Catalunya. Es desconeix el motiu del recolzament dels santfruitosencs a la causa carlina, però si fou cert, que durant la retirada de la darrera carlinada (1876) abunden les notícies que demostren que el poble es convertí en un refugi de carlins.

A llarg del segle XX es solucionà un dels problemes més greus dels santfruitosencs: la qüestió de l'aigua, obtenint l'any 1933 l'aprovació per part de la junta d'Aigües de la Sèquia per agafar l'aigua d'aquest canal.

A principis del segle XX es fundà també la "Cooperativa Agrícola de San Isidro" per part dels pagesos de Sant Fruitós que tot i ser una entitat econòmica recreativa comptava també amb un forn de pa, i una botiga de comestibles i adobs. Aquesta entitat aconseguí durant la República aglutinar la vida política i social del poble.

Arribada de l'aigua al poble de Sant Fruitós. Font pública del 1913

L'altra entitat d'un cert renom era el "Casino Familiar" , que reclutava els seus socis entre els menestrals, botiguers i propietaris de la població.

L'adveniment de la República palesà, la divisió política i sociològica dels habitants del poble, agrupats entorn al Casino o bé entorn a la Cooperativa.

Antic Pont de Cabrianes, enderrocat per les tropes Republicanes a la seva retirada

L'esclat de la Guerra Civil no va provocar enfrontaments sagnants però si que es va saldar amb la crema dels arxius parroquials i la destrucció de l'altar major barroc amb les seves imatges. Durant el transcurs de la guerra el terme canvià el seu nom pel de "Riudor de Bages".

La parcel·lació de la carretera de Vic, va donar un nou eix al poble, i a partir de la dècada del 1940 el

creixement urbanístic es va produir entorn a aquesta nova via. Els darrers anys s'ha assistit a la despoblació de les antigues parròquies, a la ocupació del territori pels polígons industrials, sobretot entorn als nous eixos viaris, com són la carretera de Berga (C-16) i l'eix transversal (C-25)

3.4. Mapa general del terme

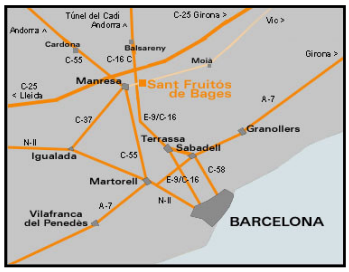

3.5. El marc humà i cultural

Inicialment el poblament del terme municipal fou, com el de la resta del Bages, totalment dispers. La unitat bàsica de l'explotació de la terra fou l'alou, compost de tota classe de conreus, de vinya i d'horta. El centre de l'alou foren les cases, els casals, les corts i alguna torre.

Aquesta situació perdurà fins el segle X i la primera meitat del XI. De forma progressiva s'anà imposant el mas, amb una família que explotava la terra i altres que en depenien.

Església de Sant Jaume d'Olzinelles. Antiga parròquia i origen de l'antiga sagrera, avui desapareguda

El municipi actual és resultat de l'agregació de diverses parròquies: Olzinelles, Sant Fruitós de Bages, Sant Iscle, Claret i Sant Genis de la Vall dels Horts. Totes ells tenien en comú, a més del veïnatge, la dependència original del monestir de Sant Benet. Totes elles tingueren una sagrera al voltant que podia haver donat un nucli concentrat de població actualment. Només la de Sant Fruitós sobrevisqué convertint-se en vila.

La parròquia de Sant Benet, que originalment existí, desaparegué amb la importància del monestir i la comunitat de gent que habitava la coneguda Vilella de Sant Benet.

Fins fa poc temps, l'únic nucli de poblament concentrat era el poble de Sant Fruitós, format per les cases de la sagrera, la línia de cases del carrer Padró, i la línia de cases de la carretera de Vic.. La resta del terme era ocupat per masies i esglésies parroquials. Amb la industrialització, aparegueren les fàbriques, que primer s'instal·laren a la vora del riu Llobregat per tal d'aprofitar l'energia hidràulica, originant nuclis de població allunyats del poble de Sant Fruitós: fou el cas de la colònia industrial del Pont de Cabrianes. Fou a partir de la dècada del 1950 que el poble començà un creixement accelerat, apareixent nuclis com el de Torroella de Baix, o el petit grup de cases de la Rosaleda, on s'instal·laren famílies obreres d'arreu d'Espanya. Per altra banda, a partir de la dècada del 1970 es promogueren barris residencials de luxe com la urbanització de Pineda de Bages i Les Brucardes, ocupades per gent acomodada de Manresa com a primeres residències.

A partir de la dècada del 1980 es reforçà de forma espectacular el paper del municipi com a nus de carreteres, amb la construcció de l'Eix Transversal de Girona a Lleida (c-25), l'eix del Llobregat de Barcelona a Puigcerdà (c-16) i l'autopista Terrassa- Manresa (A-18) etc.. una de les conseqüències clares d'aquesta facilitat de comunicació ha estat el creixement espectacular de la població durant la darrera dècada (1995-2005), esperonat a més a més per l'especulació immobiliària , que ha empès a moltes famílies de l'extraradi de Barcelona i Manresa a instal·lar-se a Sant Fruitós de Bages. El creixement urbanístic del poble ha esta espectacular, ha aquesta expansió es suma també el creixement de les urbanitzacions: Pineda i Les Brucardes, i especialment també durant els darrers dos anys del nucli de la Rosaleda, desbordant el petit grup de cases inicials.

Urbanització de la Rosaleda, en constant creixement

El marc humà i cultural s'ha vist també alterat per la desaparició radical del principal "modus vivendi" de la població que era l'agricultura, i que s'ha vist reduït de forma simbòlica, desplaçat per una ocupació massiva en la indústria i els serveis.

La xarxa de relacions humanes tradicionals dins del poble es troba actualment força alterada per aquesta arribada massiva de població. Es tracta d'un tipus de població molt poc integrada dins del teixit cultural i social de Sant Fruitós, que utilitza el poble com a ciutat dormitori.

Durant la realització del treball de camp d'aquest inventari ha quedat manifesta l'opinió de la majoria dels informants i col·laboradors. Ells mateixos definien la situació social i cultural del poble com de desbordada, sobrepassada i en crisi, sense poder pair de forma ràpida es accelerats canvis que es produeixen, per sobretot, el que més s'ha captat, ha estat la por, per la majoria de les persones entrevistades, al fet de que aquests canvis no s'han aturat, i que ben contràriament, s'acceleraran encara més els propers anys, posant

en perill la capacitat d'assimilar als nouvinguts, caient en l'apatia cultural, i en el que és pitjor: la pèrdua de la memòria històrica i la identitat.

Actualment, enmig de viles parroquials, caserius, masies o cases solitàries, apareixen constel·lacions de barris més moderns, desconnectats de l'entorn rural, però que exerceixen un veritable paper en la xarxa i la jerarquia urbanes. Sant Fruitós ha de ser considerat en definitiva comuna forma cada dia més accentuada de municipi de poblament heterogeni, socialment eclèctic.

3.6. Equipaments patrimonials

Actualment el municipi no compta amb cap equipament patrimonial (museu, arxiu etc.)

3.7.Estat legal de protecció

Sant Fruitós de Bages compta amb un conjunt arquitectònic catalogats com a Monument històric i Artístic que és el conjunt del monestir de Sant Benet de Bages des de l'any 1931: (M.H.A. declarat 3-6-1931).

Paral·lelament també ha estat consultat el "Registro de BIC", del Ministeri de Cultura, a fi de esbrinar si havia conjunts declarats com a BCIN, amb el resultat d'una troballa, corresponent al conjunt anomenat la Torre del Santmartí (. R-I-51-0436)

A més compta amb un seguit d'elements que han estat declarat BCILS i que formen part de la xarxa patrimonial del terme. Són el Cedre de Sant Benet de Bages, la capella de Sant Jaume d'Olzinelles, la capella de Sant Valentí i el Cobert de la màquina de batre

3.8. El patrimoni al terme. Anàlisi global

El patrimoni cultural del terme de Sant Fruitós de Bages, és tal i com correspon a un municipi llarga i intensament poblat en el temps, molt abundant i variat, producte d'una intensa humanització del territori, que l'ha transformat adaptant-lo a les seves necessitats. Cal tenir en compte també que la presència d'una via fluvial tan important com és el riu Llobregat, ha enriquit encara més aquesta presència d'elements patrimonials, ja que ha propiciat la presència humana en totes les seves formes, i ha propiciat des de èpoques ben antigues l'assentament d'indústries, ja sigui en forma de molins medievals, o de modernes fàbriques amb les seves rescloses.

Una mostra d'aquest fet, és l'abundància d'elements fitxats inclosos dins l'àmbit de patrimoni immoble, i dintre d'aquest, la gran abundància de jaciments arqueològics, i d'elements d'obra civil.

Una altra mostra de l'abundància d'aquest patrimoni, és que aquest no es troba localitzat de forma puntual en un o dos llocs concrets, sinó que es troba escampat de forma molt repartida per tot el territori, incloses les àrees actualment destinades a conreus. La presència de molts elements en aquestes àrees és un indicador clar de que el territori fou

ocupat de forma molt diferent en períodes anteriors, i que existiren concentracions humanes que amb el temps desaparegueren.

Una visió generalitzada del patrimoni mostra una gran varietat d'elements fitxats. Malgrat que aquests restin classificats per àmbits i tipologies, una lectura més detallada de la denominació dels elements, permet observar una varietat immensa, des de fites de terme, a barraques de vinya, passant per masies, capelles i esglésies, fonts urbanes, fonts rurals, monuments urbans, edificis urbans, restes arquitectòniques (sínies, tines i camins), ponts, fàbriques, pedres, fons documentals, topònims històrics, festivitats etc. En resum una gran varietat i una riquesa patrimonial realment important.

La cronologia del patrimoni també és variada, resultat d'aquesta intensa ocupació del territori des de l'antiguitat i l'Edat Mitjana, però cal precisar, que a excepció de la toponímia i dels jaciments arqueològics, predominen els elements datats en període modern i contemporani, fruit de la renovació de les antigues estructures medievals, que han estat substituïdes per altres més modernes. En aquest sentit, no es tracta d'un terme que hagi comptat amb un període històric de gran activitat, i que hagi estat posteriorment abandonat o paralitzat, conservant les antigues estructures, sinó que la utilització constant del territori i la presència humana cada vegada més abundant a motivat la substitució de les antigues estructures per altres, adaptant-les a les noves necessitats.

Tota aquesta varietat tan rica i dispersa cal analitzar-la més detingudament. Una observació general del patrimoni inventariat permet distingir alguns grans grups.

Elements urbans dins del poble de Sant Fruitós

En primer lloc, destaca la presència d'un bon grapat d'elements que podem classificar d'edificis urbans, és a dir tots aquells elements que es troben ubicats dins del que podem considerar el nucli històric del poble de Sant Fruitós de Bages.

En primer lloc estaquen els edificis que conformen el magnífic conjunt de la sagrera i del carrer Padró. Malgrat que l'origen de la sagrera l'hem de buscar en els segles XII-XIII, arquitectònicament, a excepció del portal d'entrada, els edificis que la conformen pertanyen, a l'igual que els del carrer Padró a aquest període ubicat entre els segles XVI-XVII, XVIII. Entre aquest conjunt, a més del portal de l'antiga muralla, s'inclou l'església parroquial de Sant Fruitós, i totes les cases i casals del començament del carrer Padró (entre els nº 4 i 27). Tots ells conformen un conjunt visualment molt harmoniós, a banda i banda del torrent Bo, paisatgísticament enclavat en un espai precedit per una horta riquíssima i ben cuidada. En aquest conjunt hi trobem des de cases més modestes, fins a grans casalots amb aires nobiliaris. Malgrat tot, el que realment interessa d'aquest conjunt, és la uniformitat d'estils, de volums i materials, que ofereixen un aparença unificada, creant un espai, que podríem qualificar

Edificis i horts que envolten la sagrera

de casc històric de Sant Fruitós. De la mateixa manera, cal tenir present, que bona part del sentit unitari que ofereix aquest conjunt, ve donada per la diferència abismal que existeix entre aquestes cases i les modernes construccions que s'han anat aixecant al poble de Sant Fruitós les darreres dècades.

Dins del conjunt urbà del poble de Sant Fruitós, un altre grup d'elements que cal anomenar, són els procedents de la línia urbana del segle XIX, és a dir, tots aquells que envolten l'actual carretera de Vic (N141-c), al seu pas pel poble. Aquesta elements s'han fitxat com el grup de façanes de la carretera de Vic, entre els nº 70 i 130 aprox. I per altra banda la línia de façanes de raval. Es tracta en tot cas de cases adossades, amb característiques constructives de finals del segle XIX i principis del XX, de planta baixa i primer pis, arrebossades en la seva majoria, que guarden també una gran uniformitat volumètrica i arquitectònica. La importància d'aquests dos conjunts ve donada pel fet de que són la imatge que tothom té del poble de Sant Fruitós. El fet de trobar-se a tocar de la carretera, que era el lloc habitual de pas entre Manresa i Vic durant quasi bé un segle, fa que, com ja s'ha dit anteriorment, siguin la imatge identificativa del poble, molt més que la sagrera i el casc antic. D'altra banda, el boom immobiliari que pateix el poble a l'actualitat, fa que es tracta d'una visió històrica i arquitectònica en perill imminent de desaparició.

Conjunt de façanes que conformen la línia de la crta. De Vic

A més a més d'aquests dos conjunts, que podríem qualificar d'urbanístics, cal fer esment d'altra sèrie d'elements que ja sigui de forma aïllada o en conjunts, conformen el patrimoni urbà del poble de Sant Fruitós

Un d'ells és el conjunt de fonts urbanes, que són un total de quatre. Una de grans proporcions a la carretera de Vic, i tres més totes elles de similars característiques, produïdes en sèrie i distribuïdes pel nucli antic de Sant Fruitós. Totes elles han estat fitxades de forma individualitzada, i formen part important del mobiliari històric urbà.

Un altre element de gran importància, i característiques singulars és el Cobert de la màquina de Batre. Aquest elements destaca per la seva singularitat constructiva, i la seva originalitat arquitectònica. Es tracta d'un edifici format per un seguit de quatre grans arcades de diafragma molt rebaixades que delimiten un espai rectangular. Sobre les arcades, cobrint l'espai rectangular que delimiten les arcades s'estén una coberta de volta ondulada, seguint la línia de les arcades. Aquest tipus de coberta és habitualment utilitzada en construccions de tipus industrials i rep el nom de "soletip". Aquest cobert es tracta sens dubte d'una edificació singular, fet amb una tècnica poc utilitzada a l'estat espanyol, a base de grans arcades que aguanten la coberta i que son formats per peces de totxo foradades disposades verticalment per on passen els ferros i el formigó que les

Edifici del cobert de la màquina de batre

uneixen. La importància d'aquest elements es troba més que provada, i és objecte de propostes de futura recuperació i reutilització per part del consistori municipal.

Un conjunt que també s'ha inclòs dins del conjunt urbà han estat un seguit de set monuments urbans, distribuïts per tot el tramat urbà. Malgrat que es tracti d'elements contemporanis, realitzats a cavall entre el segle XX i XXI, s'han volgut incloure atorgant-los o bé un valor de fita i referent urbà – com és el cas de la composició multidimensional, o el monument a Salvador Espriu- o bé per la seva implicació i referència a personatges il·lustres fills del municipi – con és el cas del monument a Alfred Figueres o a Lluís Espinal- en un intent per perpetuar en la memòria col·lectiva dels santfruitosencs dos personatges històrics nascuts al poble.

Patrimoni als voltants del riu Llobregat

El riu Llobregat configura un dels principals eixos de comunicació existents dins de la Comarca del Bages, i que travessa de punta a punta en sentit SE- NO el terme municipal, configurant un dels seus punts limítrofs. Com a eix de comunicacions, i recurs fluvial i energètic, ha estat objecte de presència humana des dels temps antics. Al terme de Sant Fruitós, el marge esquerre del riu Llobregat que pertany al terme, és un dels eixos de concentració d'elements patrimonials més important. Han estat molts els elements patrimonials i les fitxes localitzades en aquest entorn, tant és així, que una de les categories que s'han precisat en el camp d'ubicació ha estat la de " Entorn del riu Llobregat" per tots aquells elements que s'ubiquen vora el riu, i que es justifiquen per la presència d'aquest: Rescloses, fàbriques, jaciments arqueològics, ponts etc..

Restes dels polvorins al voltant del riu Llobregat

Entre aquests elements cal assenyalar: una part important del patrimoni industrials: fàbriques i rescloses, que és analitzat en l'apartat següent.

També cal incloure elements com els ponts. En total són sis els ponts existents dins del terme: El de Cabrianes, el Pont Nou, el Pont Vell, el Pont de Sant Benet, el Pont de les Generes i el Pont del riu d'Or. D'aquest conjunt, el Pont del Riu d'Or (fitxa nº 69), ha estat fitxat de forma independent, però la resta de ponts, pertanyen al riu Llobregat. Malgrat que la propietat de dits ponts és compartida pels municipis veïns ubicats a l'altra banda del riu (Artés i Navarcles). Els ponts s'han inclòs com a important element d'obra civil. Tots ells es trobaven documentats des de l'Edat Mitjana, però només s'han inclòs aquells que mantenien la presència de restes arquitectòniques antigues com són els ponts de Cabrianes (fitxa nº 52) i el Pont Vell (fitxa 97). La resta de ponts, malgrat tenir referents medievals, són construccions modernes sense gaire interès.

No sols els ponts s'han tingut en compta en la realització de l'inventari. La presència del riu Llobregat, dóna a lloc a l'existència de vestigis d'antigues palanques que permetien el pas del riu. Les restes d'una d'elles han estat fitxades com a jaciment arqueològic

(fitxa nº 67), però cal pensar en l'existència de nombroses restes relaciones amb construccions d'aquest tipus que no s'han pogut identificar, com és el cas d'unes restes existents uns metres a llevant de la caseta de la mina i pertanyents segurament a algun antic pas.

La presència del riu també va donar lloc a l'existència de nombrosos molins. Des de l'Edat Mitjana, i a instàncies del monestir de Sant Cugat, bona part del riu fou marcat per la presència de molins i rescloses, que devien proporcionar al monestir una bona font d'ingressos. Les referències a la documentació medieval són abundantíssimes. Actualment cal pensar que algunes d'aquestes rescloses foren aprofitades per les modernes fàbriques tèxtils i de pólvora, però no cal descartar la presència de restes arqueològiques al llarg de tot el camí que voreja el riu, especialment a la zona que envolta les restes de la palanca, i a la zona del junyent del Riu d'Or amb el Llobregat, on la documentació fa esment de l'existència d'una antic vilar de cases, de masos, de molins etc..

A més de les restes industrials, tot l'entorn del riu Llobregat acull elements relacionats amb l'aprofitament hidràulic, com és el cas de les restes d'una antiga sínia del monestir de Sant Benet localitzades prop del riu (fitxa nº 119), o les restes de l'antiga casa d'Aigües de l'Ajuntament (fitxa nº 25) o de la caseta de la mina (fitxa nº 117)

A l'abundància d'aquests elements de tipus patrimonial relacionats amb patrimoni immoble, cal sumar la importància del riu Llobregat i el seu entorn com a patrimoni natural, que s'analitza en un altre apartat.

Patrimoni industrial

Un altre conjunt important del patrimoni del terme de Sant Fruitós, són els conjunts arquitectònics formats per antigues fàbriques tèxtils. Són un total de quatre. Tres d'elles ubicades vora el riu Llobregat, en un intent d'aprofitar l'energia hidràulica: La fàbrica del Pont de Cabrianes, la fàbrica Vermella i la fàbrica de Sant Benet. Totes tres responen a la tipologia de colònia tèxtil, i una d'elles, la fàbrica Bertrand i Serra, és formada només pel clos industrial i es troba ubicada al mig del casc urbà de Sant Fruitós, malgrat que al seu dia estigués a les afores.

Cal fer esment d'aquest tipus de patrimoni, ja que el seu abandonament, a tingut com a conseqüència la seva desvalorització. Un d'aquests conjunts, el de la fàbrica de Sant Benet, ha estat parcialment enderrocat durant la realització d'aquest inventari, conservant-se només alguns espais annexos que seran reutilitzats. En altres casos, com és de la Bertrand i Serra i el de la colònia del Pont de Cabrianes es troben també en un estat greu d'abandonament.

Dintre d'aquest grup patrimonial cal incloure altres elements també relacionats amb l'aprofitament de la força hidràulica com a recurs energètic. És el cas de les restes arquitectòniques de les fàbriques de Pólvora, anomenats "Els Polvorins", o bé la Caseta de la Mina, i el canal, que condueix l'aigua fins a una central elèctrica ubicada al veí terme del Pont de Vilomara.

Un element molt important a considerar dintre d'aquest patrimoni industrial és el de les rescloses, que envaeixen el cantó Nord del riu Llobregat, que és el que pertany al terme de Sant Fruitós. Cada fàbrica compta amb la seva resclosa, que ha estat fitxada amb el conjunt industrial de la fàbrica. Alguna d'elles, com la de la fàbrica de Sant Benet, són de grans proporcions i important impacte. També ho és la de la caseta de la mina.

Un aclariment a fer en l'existència d'aquest tipus de patrimoni, és el fet de que en referència a la fàbrica i colònia del Pont de Cabrianes, només han estat fitxats els edificis pertanyents a la colònia (habitatge dels obrers i habitatge del director), ja que la fàbrica pròpiament dita, es troba a tocar del terme, però ja dins del municipi de Sallent. Malauradament cal comentar que l'estat de l'edifici de la fàbrica es troba també en un avançat estat de d'enrunament, però és una mostra més de que aquest tipus de patrimoni ha de tractar-se des d'una visió sempre supramunicipal, ja que la ubicació d'aquests grans complexos industrials es feia sempre tenint com a punt del referència el riu Llobregat, independentment del municipi on s'enclavés. Un altre exemple d'aquest tipus és la fàbrica vermella, també anomenada Fàbrica del Pont Vell de Navarcles, entre d'altres coses, aquesta denominació es deu al fet de trobar-se a tocar d'aquest pont, però també al fet de que, malgrat trobar-se en terme de Sant Fruitós, sempre ha tingut més relació històrica amb Navarcles que amb Sant Fruitós, ja que per un tema d'accessos i proximitat, les treballadores d'aquesta fàbrica eren dones de Navarcles, formant part més de l'imaginari i el record històric del poble de Navarcles que del de Sant Fruitós.

Façana de l'antiga fàbrica de farines

Aquest tipus de patrimoni és important, en quantitat i en qualitat, i es troba totalment desvaloritzat i abandonat. Per altra banda en el terme de Sant Fruitós, es redueix a les restes arquitectòniques, no havent pogut localitzar cap resta de maquinària o d'elements mobles relacionats amb aquest tipus d'indústria, entre d'altres coses perquè fou malvenut quan es produí el tancament de les fàbriques.

D'altra banda també cal assenyalar que el patrimoni industrial del terme es troba exclusivament relacionat amb el tèxtil, no havent-se localitzat restes d'indústries d'altre ram. La única excepció són les restes de les fàbriques de pólvora, conegudes com els polvorins.

Sí és cert que al seu dia existí una important indústria vitícola, que tingué la seva versió més productiva en l'existència de forces alcoholeres. Malauradament aquest tipus de patrimoni ha desaparegut totalment, conservant-se només restes d'una antiga fassina i alcoholera al Mas de les Oliveres. Dissortadament, la negativa del propietari a col·laborar amb aquest inventari ha impedit observar si es conservaven o no restes d'aquesta indústria, a més a més de la xemeneia que actualment s'observa al costat de la casa.

També es va tenir constància durant la realització de l'inventari de l'existència d'una antiga bòbila, de la qual només es conserven algunes fotografies antigues, ja que fou totalment enderrocada, i els terrenys ocupats per moderns polígons industrials.

Patrimoni vitícola

Aquest tipus de patrimoni degué ser al seu dia importantíssim, sobretot si pensem que bona part de l'economia del terme es va sustentar durant més d'un segle (XVIII-XIX) en el conreu massiu de la vinya. Aquest conreu va fer que el paisatge que actualment s'aprecia al terme de conreus de cereal i polígons, fou ben diferent al seu dia, amb una gran extensió de terreny totalment ocupat per la vinya.

Una de les coses que sorprèn a l'estudiar el patrimoni cultural del terme, és comprovar com la herència cultural derivada d'aquesta activitat econòmica que fou tan important al seu dia, es limita a manifestacions de tipus arquitectònic. És a dir, de tot el patrimoni vitícola només resten actualment com a record, les barraques de vinya, i les restes dels marges de pedra seca als turons. Tota la resta del patrimoni: portadores, botes, boicois, ensofatadores, tines etc.. ha desaparegut pràcticament. De fet, només algunes masies i algunes cases de la zona de la sagrera i del carrer Padró, conserven una o dues tines com a record. Tota la resta del patrimoni relacionat amb aquesta activitat ha desaparegut. Molts dels propietaris, confirmaren com durant les darreres dècades s'anaren desfent d'aquest

Barraca del plans de Santa Anna

També desaparegueren –tal i com s'ha esmentat a l'apartat anterior- les antigues alcoholeres de les quals no ha quedat ni rastre.

Per sort, el patrimoni relacionat amb les barraques de vinya és abundantíssim, i cal dir que és d'una qualitat excepcional i es troba en línies generals en un molt bon estat de conservació. En aquest inventari s'ha pres una mostra del que són les barraques més significatives del terme amb nou fitxes, però una immersió més profunda en el tema permetria descobrir un patrimoni de gran valor històric, arquitectònic i paisatgístic. Un inventari realitzat per Jaume Plans l'any 1993, recollia l'estudi de 104 barraques dins del terme, però sent conscient de que el seu número real podria ben bé arribar vora les 200.[8] Es tracta sens dubte d'un tipus de patrimoni pel qual s'ha de vetllar.

En aquest inventari s'ha optat per fer una tria de les barraques del terme, que s'ha considerat més representatives a nivell tipològic i constructiu. S'ha mirat d'incloure una de planta quadrangular, una circular, algunes inserides dins la feixa, i totes aquelles que presentaven algun tipus d'excepcionalitat, com les barraques dobles (fitxes nº 134 i 135), o una ubicada al Montpeità amb restes d'una canalització d'aigua (fitxa nº 141). En definitiva ha estat un conjunt de nou fitxes, que intenten ser una mostra del ric patrimoni en pedra seca el terme.

[8] PLANS I MAESTRA J (1994) Construccions de pedra seca a la comarca del Bages. Barraques de vinya al terme de Sant Fruitós . CECB. Manresa

Patrimoni arqueològic

Aquest tipus de patrimoni resulta també abundantíssim, mostra de la intensa presència humana en el territori. S'han inventariat un total de setze jaciments arqueològics, però cal tenir present que tot el terme és susceptibles de ser considerat pel seu interès arqueològic, una mostra d'això, és el fet de que la gran majoria d'aquesta jaciments foren detectats durant el seguiment de les obres relacionades amb la construcció de l'autopista A-18 que travessa el terme, la qual cosa vol dir que qualsevol obra d'aquesta magnitud podria posar al descobert més jaciments. En aquest sentit, només cal donar una ullada a la documentació medieval per adonar-nos-en de la quantitat de masos de apareixen relacionats als capbreus, censos i compres-vendes de terres des del segle X, i que actualment han desaparegut, i no es té coneixement d'on podien estar ubicats.

Aquest cas es dona especialment a la zona del Montpeità, on la documentació fa referència a l'existència de molts masos aixecats en diferents moments, quan actualment només existeix el mas de Les Brucardes. També es té coneixement de l'existència d'una antiga vilella en aquest turó, que és anomenada com la Vilella de Sant Benet, i que malgrat que existeixen indicis d'on pot trobar-se ubicada, no es pot precisar amb seguretat.

Antics vestigis a la roca prop de Sant Genís de la Vall dels Horts

En aquest sentit cal fer esment especial de la riquesa arqueològica del terme, i de la possibilitat de que en el futur puguin aparèixer més jaciments dels actualment coneguts.

Les fonts

Un altre dels gruixos documentals apareguts són les fonts rurals, les quals s'ha intentat inventariar de la forma més precisa possible. Aquestes fonts es troben actualment perdudes, però encara existeix memòria de la seva localització, constituint un patrimoni molt ric, susceptible de ser recuperat en el futur. Malauradament les actuacions urbanístiques de les darreres dècades, la construcció d'equipaments de tots tipus, i la transformació general del paisatge, han fet perdre un element patrimonial amb una llarga trajectòria històrica. Cal tenir present que moltes d'aquests fonts es poden situar i documentar cronològicament des de l'Edat Mitjana. És el cas de la Fonteta, o de la font del mas de les Brucardes.

Les fites de terme

Un bon nombre de fitxes (vuit en total) són ocupades per les antigues fites de terme. Aquestes han estat localitzades de forma territorialment molt concentrada a la partida de Claret, amb els seus límits amb Santpedor.

Imatge d'antiga fita de terme

Cal pensar que la resta de fites que marcaven els límits territorials amb altres termes o bé són perdudes, com pot passar a la zona limítrofa amb el

terme de Manresa, degut als molts moviments de terres, o bé s'ha perdut la memòria històrica de la seva ubicació com és ben segur que pugui passar a la partida d'Olzinelles, limítrofa amb el terme de Sallent.

Al cantó sud del terme municipal, limítrofe amb Navarcles, el límit del terme el marca la presència del riu Llobregat, per la qual cosa cal pensar que mai no hagueren fites per diferenciar els terrenys.

El fet de que s'hagin localitzat totes en aquesta partida limítrofa amb Santpedor, es deu segurament al fet de que és precisament en aquest indret on històricament han hagut més problemes de propietat, i per altra banda, és l'indret on s'ha pogut contactar amb persones originàries de les cases de la zona, coneixedores del territori.

Una visió més detallada d'aquest conjunt de fites, permet observar com tres d'elles guarden una gran similitud, compartint les mateixes mides i el mateix tipus d'inscripcions. Aquestes tres fites poden ser datades entre els segles XVIII-XIX, segurament producte d'alguna situació conflictiva amb el veí terme de Santpedor. A diferència d'aquestes tres, dues d'elles, poden tenir orígens anteriors, ja que la seva tipologia és molt més primitiva. Una de les fites –la de la partida de les Aubes (fitxa nº 106)-ha estat recentment reconstruïda.

D'altra banda cal assenyalar, que durant la realització del treball de camp a la recerca d'aquestes fites, s'ha tingut notícia de l'existència de més fites, que permetien l'enllaç visual entre les existents, que han desaparegut recentment degut als darrers moviments de terres, creació de tallafocs etc. També és cert que una d'aquestes fites es troba actualment trencada- la el Mas les Feixes, fitxa nº 107- i ubicada en mig d'un bosc on pràcticament és impossible de localitzar, i corre el risc de perdre's de forma definitiva. Cal en aquest sentit una clara política de protecció d'aquest tipus d'elements.

El patrimoni documental

El patrimoni documental és en el cas de Sant Fruitós de Bages, abundant i de gran qualitat. Evidentment aquest patrimoni s'enriqueix de forma molt generosa amb la presència de l'importantíssim fons documental procedent del monestir de Sant Benet de Bages. Malgrat que aquest fons es troba repartit en diferents arxius històrics, la immensa majoria dels documents que el conformen fan referència a les propietats del monestir repartides pel Pla de Bages, i especialment concentrades al terme de Sant Fruitós. En aquest sentit cal deixar clar, que molt pocs municipis poden comptar amb un fons històric tant ric, que permet tenir un coneixement ampli i detallat de tot el territori des del segle X. És precisament gràcies a aquest patrimoni documental que es pot tenir detall de l'existència d'elements, que d'altra manera haguessin passat desapercebuts, permetent una lectura diacrònica del territori.

A aquest fons s'uneixen els fons procedents dels arxius parroquials, que en aquest sentit són dos: el de Sant Fruitós i el de Sant Jaume d'Olzinelles. Aquests fons foren mutilats al seu dia, obra de la destrucció provocada per la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). D'altra banda, cal aclarir, que des del punt de vista eclesiàstic, s'ha subestimat l'existència d'algun possible document existent a l'Arxiu Episcopal de Vic, ja que la presència tan latent, del monestir de Sant Benet de Bages tan a prop, i amb tantes

prescripcions sobre les parròquies properes, va fer que documentalment el gruix de documentació d'aquests parròquies estigui comprés dins del fons del monestir.

Sí s'han inclòs els documents procedents dels fons cadastrals ubicat a l'Arxiu Històric Ciutat de Manresa, ja que aporten una valuosa informació sobre el territori en període moderns i contemporani.

Altres fons inclosos dins l'inventari pertanyen a dues de les entitats culturals més significatives del terme, en quant a antiguitat i solera. Són el Casino Familiar Recreatiu i la Cooperativa "La Agricola", totes dues de principis del segle XX, que compten amb uns fons de caràcter administratiu que han anat acumulant producte de les seves activitats al llarg del temps. Aquests dos arxiu són bàsics per la reconstrucció de la història més recent del municipi.

També cal fer esment de l'abundància de fons fotogràfics. En concret són tres: el procedent de la família Clarena, el procedent de la família Espinal, i el procedent de la família Casajoana. Tots tres han estat donats a l'Ajuntament de Sant Fruitós, i formen part d'aquesta riquesa documental amb la que compta el terme.

Masies i casals

S'han inclòs dins d'inventari totes aquelles masies considerades "històriques" és a dir, que apareixien documentades almenys des dels segles XII-XIII, i han perviscut fins a l'actualitat, i que conservaven traços arquitectònics tradicionals. En total han estat dotze.

Si realitzem una anàlisis en funció del territori, tenint en compte l'antiga divisió parroquial una d'elles: el mas les Feixes de Claret (fitxa nº 109) pertany a l'antiga parròquia de Claret. Un total de tres, pertanyen a l'antiga parròquia de Sant Iscle, i són les que conformen el nucli de l'antiga sagrera; Mas Sant Iscle, Mas Iglésies i Mas Can Graells. (fitxes nº 13, 95 i 32). Altres pertanyen a l'antiga parròquia de Sant Genís de la Vall dels Horts : Mas Oliveres, Mas Els Casals, i mas Torroella de Dalt (fitxes nº 15, 73 i 54). Tres d'elles pertanyen a l'òrbita de l'antiga parròquia de Sant Fruitós: Mas Casa Nova, Mas Sala i Mas Brucardes (fitxes nº 50, 12 i 11), i només dos: El Mas Olzinelles i Can Bertran (fitxes nº 14 i 16) pertanyen a l'òrbita de l'antiga parròquia d'Olzinelles.

Mas d'Olzinelles

Si es revisa la documentació a primer cop d'ull, el primer que s'observa és la desaparició de molts dels antics masos, alguns dels quals han perdut la referència històrica de la seva ubicació. I d'altra banda, l'existència de moltes cases d'origen més modern, que encara existeixen, però que no mantenen trets arquitectònics significatius. És en aquest sentit, un tipus de patrimoni que s'ha anat empobrint amb el pas el temps, disminuint de manera molt clara el seu nombre.

Aquest patrimoni s'enriqueix però, amb la presència d'un seguit de cases i casals, aixecats de forma aïllada com a cases rurals, en període contemporani –segle XIX- però amb aires i pretensions de mansió rural senyorial. En aquest sentit, cal destacar la presència d'un seguit de cases i masos –alguns dels quals han estat anomenats anteriorment- que foren o bé aixecats de nova planta, o bé foren producte de la restauració de velles masies, que guarden característiques arquitectòniques molt similars, i que podríem qualificar de "Torres residencials", propietat de famílies benestants amb la pretensió de que es convertissin en estàncies de vacances i lleure. Totes elles es caracteritzen per la presència de torres quadrangulars que coronen les teulades, a l'estil de miradors, i d'altres elements amb similars característiques: claustres enjardinats, galeries, glorietes etc.. En total s'han comptabilitzat quatre: El mas Can Graells dins del nucli de Sant Iscle, el Mas Oliveres a la Vall dels Horts, Can Bertran, a Olzinelles, i la Torre dels Batlles, prop del nucli de Sant Fruitós. En el cas del Mas Oliveres i de Can Graells, es tracta sens dubte de reformes aplicades sobre antigues masies. No cal descuidar la presència d'aquesta tipologia arquitectònica, que enriqueix el panorama de les construccions rurals.

Esglésies i capelles

Han estat incloses tots els testimonis de les antigues esglésies parroquials que conformaven el terme: Santa Maria de Claret, Sant Fruitós de Bages, Sant Jaume d'Olzinelles i Sant Iscle de Bages. Una d'elles: Sant Genís de la Vall els Horts ha estat inclosa com a jaciment arqueològic, ja que només s'aprecien actualment algunes fileres de carreus.

A més de les antigues parroquials, s'han inclòs totes aquelles capelles i esglésies rurals que s'ubicaven dins del terme: Sant Valentí, Sant Sebastià de les Brucardes i la capella de Sant Isidre.

Capella de Sant Valentí

Un cas diferent és el cas de Sant Jaume del Pont de Cabrianes. Aquesta església era l'església que al seu dia fou aixecada com a part dels edificis de la Colònia Tèxtil del Pont de Cabrianes. Construïda en territori de l'antiga parròquia d'Olzinelles. La parroquial de Sant Jaume restava massa lluny i era massa petita com per assistir les demandes espirituals dels treballadors de la fàbrica. D'altra banda, ja en el moment de la seva construcció, la partida d'Olzinelles es trobava pràcticament deshabitada, reduint-se la població als masovers del mas Olzinelles. Resultava doncs que el gruix de població era el de la colònia, per la qual cosa, la parròquia es va traslladar a aquesta església. És per aquest motiu que se li ha concedit una fitxa individual com a església, diferenciada de la colònia.

No s'han dotat de fitxes individuals, la petita església aixecada dins del recinte industrial de la fàbrica vermella. Aquesta fàbrica, pensada també com a colònia, fou dotada d'una església que es troba dins del recinte murat de les instal·lacions fabrils. Actualment es troba abandonada, i a més a més, no s'han trobat testimonis orals que permetessin esbrinar l'advocació que tenia al seu dia. De fet, no s'ha pogut determinar

ni tan sols, si va ser o no consagrada, per tant, es fa menció d'ella quan es fa la descripció de la fàbrica, ja que no té sentit fora del context d'ella.

Tampoc no hem d'oblidar l'existència de l'església del monestir de Sant Benet de Bages, que queda inclosa dins de la fitxa del monestir, ja que forma part d'aquest de forma indissoluble.

Patrimoni immaterial

Aquest tipus de patrimoni és sens dubte un dels menys nombrosos de tots els localitzats dins del terme.

Aquesta particularitat es deu segurament a dos factors claus. En primer lloc, la identitat cultural dels santfruitosencs segurament no ha donat mai mostres d'unes particularitats massa definides. Cal pensar d'entrada que el territori que avarca el terme, es troba ubicat al bell mig del Pla de Bages, sent sempre un territori de pas, marcat des de l'antiguitat per la presència d'un camí ral, després de nombroses carreteres que intercomunicaven Manresa amb Vic i Berga fins al moment actual en que es troba travessat per tot tipus de vies de comunicacions. En aquest sentit, cal tenir present que sempre s'ha tractat d'un territori de pas, sotmès a nombrosos canvis. D'altra banda, la proximitat immediata a la ciutat de Manresa (5 km), i la facilitat de la comunicació amb aquesta ciutat, ha fet que des de sempre, les necessitats hagin estat satisfetes fàcilment a aquesta ciutat. Una prova evident d'això, és el fet de que una de les llegendes històries més tradicionals de Sant Fruitós, estigui relacionada amb els manresans, i una picabaralla per unes relíquies (fitxa nº 57). En resum , dubtosament el municipi tenia ja de base uns trets culturals massa intrínsecs i massa definits amb un arrelament massa sentit per part de la població.

A aquest fet, cal sumar-hi, que la tendència demogràfica de les darreres dècades, ha estat la el creixement molt ràpid de la població. Al llarg de les darreres dècades, la política d'augment de preus del sòl, va fer que moltes persones procedents de Manresa i altres llocs de la Comarca, o inclús poblacions més llunyanes, optessin per traslladar-se a un poble com el de Sant Fruitós, amb preus d'habitatge encara assequibles, i molt ben comunicat. Aquest fenomen ha fet créixer la construcció d'una manera extraordinària, fent créixer la població nouvinguda de forma molt sobtada. Aquesta població nouvinguda no ha ajudant a la pervivència dels antics costums, ja que sovint es manté allunyada de la vida cultural. En aquest sentit, ha calgut un esforç, moltes vegades intencionat, de part dels habitants originaris de Sant Fruitós, per mantenir els antics lligams culturals, a través de publicacions locals, monogràfic històriques, potenciació de festivitats locals etc..

En aquest sentit, bona part dels esforços s'han dirigit a la potenciació de la "Festa de l'Arròs" (fitxa nº 46) com a manifestació cultural intrínseca del poble de Sant Fruitós, coneguda arreu de la comarca, i amb voluntat de continuació. Es tracta d'un esforç reconegut, ja que la celebració d'aquesta festivitat, és sens dubte el major esforç d'integració i d'identitat comunitària que s'aprecia.

A més d'aquesta festivitat, resten algunes com la Festa Major d'Estiu i la d'Hivern, i les caramelles, però en contraposició, cal destacar com s'ha observat la pèrdua absoluta de tots els oficis tradicionals que podien existir al poble. Tampoc no s'ha pogut detectar

cap manifestació culinària, ni musical, ni laboral, relacionada amb l'antic imaginari comú del poble.

Patrimoni natural

El patrimoni natural del terme de Sant Fruitós és ric i variat. Existeix un valor paisatgístic afegit que ha estat fàcilment apreciable durant la realització del treball camp. Cal pensar que la major part del terme municipal s'estén al llarg el Pla de Bages, un espai tradicionalment agrícola de gran bellesa.

Aquesta tipologia patrimonial ha estat fàcilment detectable en quatre entorns molt definits:

1. Els plans de Claret, la Vall dels Horts i Olzinelles.

Plans de Claret

Aquests tres indrets, corresponents a àmbits de tres de les antigues parròquies que conformaven el terme, formen part del Pla de Bages. Es tracta d'un paisatge tradicionalment agrícola on es barregen camps de cereal (antigament de vinya) amb clapes de bosc. Actualment aquest paisatge encara es conserva parcialment a indrets com els Plans de Claret i Olzinelles, trobant-se més fragmentat a la zona de la Vall dels Horts. Malgrat tot es tracta de tres clapes de Pla de Bages, entre les quals la comunicació ha estat tallada, degut al pas de carreteres, variants i autopistes, i la construcció de polígons industrials i urbanitzacions. D'altra banda s'ha observat durant la realització del treball de camp, que l'amenaça de la construcció de noves carreteres, noves urbanitzacions i ampliació dels polígons industrials és latent, amenaçant molt seriosament el paisatge. És en aquest sentit, la tipologia de patrimoni més amenaçada de totes.

2. El Montpeità

El creixement urbanístic del poble de Sant Fruitós, ha convertit aquest turó, que s'aixeca llevant del terme, en un referent indispensable a l'antic paisatge rural, així com en l'espai més important destinat a lleure i esbarjo dels habitants del poble.

3. L'angle i el riu Llobregat

És indubtable la riquesa natural que proporciona la presència d'una via fluvial tan important com el riu Llobregat, no només a nivell paisatgístic, sinó per la seva aportació a la biodiversitat.

4.Els horts entorn a la sagrera

L'espai destinat a horta que envolta el nucli primitiu de la sagrera, s'ha convertit a nivell visual en un dels referents paisatgístics del poble de Sant Fruitós, record del seu passat agrícola. El seu valor com a patrimoni immaterial ve determinat per diversos motius:

· En primer lloc perquè juntament amb la sagrera enclavada al mig, conformen el primitiu nucli històric de Sant Fruitós, i expliquen el perquè de l'emplaçament de l'antiga sagrera en aquest indret: el junyent del riu d'Or amb el torrent Bo. Geogràficament es tracta d'un espai aïllat per dos cursos fluvials, que proporcionen aigua i creen un espai ideal per al conreu de la terra i l'assentament humà.

· En segon lloc, són actualment, una pervivència del passat agrícola del poble

· En tercer lloc, són actualment en mig d'un espai amb moltes pressions urbanístiques un espai de lleure i esbarjo, amb un valor paisatgístic afegit.

Dintre del patrimoni natural cal afegir la introducció dins de l'inventari d'un element botànic com és el Cedre de la fàbrica de Sant Fruitós. Es tracta sens dubte d'un exemplar únic, que és amb seguretat l'arbre de més grandària del terme.

3.9. Tipologia del patrimoni

3.9.1.Anàlisi per àmbits

Com es pot apreciar, una valoració per àmbits permet observar una prevalença aclaparadora del patrimoni de caràcter immoble. Si bé després, les tipologies permeten acurar més detalladament, analitzat només per àmbits, resulta clara la seva prevalença amb el 69% del total del patrimoni inclòs dins l'inventari. Aquesta prevalença és resultat, com ja s'ha vingut dient al llarg de tota la memòria, de la llarga i intensa ocupació del territori, que ha deixat mostres de diversa índole i deferents èpoques.

Li segueix en importància el patrimoni de caire documental. Sorprenentment han estat moltes les col·leccions documentals i els fons de caràcter gràfic que s'han conservat al llarg de la història. Però sobretot, cal insistir, en que en aquest tipus de patrimoni, és tan important la quantitat com la qualitat, i en aquest sentit, també la qualitat dels fons documentals de terme de Sant Fruitós és extraordinària. Compta amb tres fons fotogràfics de gran importància, que han sabut donar testimoni gràfic del segle XX santfruitosenc, i no només això, sinó que ha nivell documental, la categoria del fons de Sant Benet de Bages és excepcional en tots els sentits. La llàstima potser, ha estat la pèrdua dels fons parroquials, que haurien pogut complementar de forma encertada el fons del monestir de Sant Benet.

El patrimoni moble també ocupa un 8,5% del total i és gràcies a l'abundant mobiliari ornamental urbà dins del poble de Sant Fruitós, especialment per la gran quantitat de monuments i fonts existents. Com ja es veurà més endavant, aquest àmbit del patrimoni ha contribuït en bona part a atorgar al patrimoni existent una cronologia molt més contemporània.

Un altre grup important és el patrimoni immaterial. Una anàlisi per àmbits permetria un comentari més precís, però cal assenyalar, que malgrat ocupar un 7,5 % de tot el conjunt patrimonial, és poc si es té en compte la llarga trajectòria humana de la població de Sant Fruitós. Són un total d'onze fitxes, entre festivitats tradicionals, topònims i llegendes.

D'igual importància és el patrimoni natural amb un 6 % del total inventariat. Malgrat tot, con ja s'expressarà en detall en un dels apartats de Recomanacions, en aquest inventari el patrimoni natural ha estat fitxat en bona mesura basant-se en un criteri molt paisatgístic. Segurament un estudi més acurat del tema posaria sobre la taula aspectes fins aleshores desconeguts, ampliant notablement aquest àmbit patrimonial.

Gràficament una mirada al patrimoni del terme de Sant Fruitós analitzada per àmbits seria la següent:

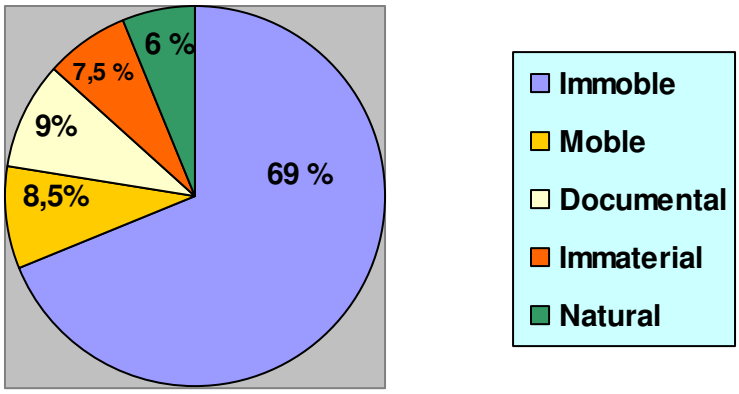

3.9.2. Anàlisi per tipologies

Abans d'entrar en una anàlisi sobre les determinades tipologies i la seva quantitat, cal comentar, el fet de que el primer que salta a la vista és l'enorme varietat. Pràcticament tot el ventall de tipologies atorgades pel thesaurus del programa informàtic es troben representades. Tornem a insistir, més que la quantitat, l'anàlisi per tipologies ens dona idea de l'enorme varietat. Aquesta varietat, és fruit un cop més de la llarga i intensa ocupació humana del territori, que ha practicat tot tipus d'activitats a llarg del temps.

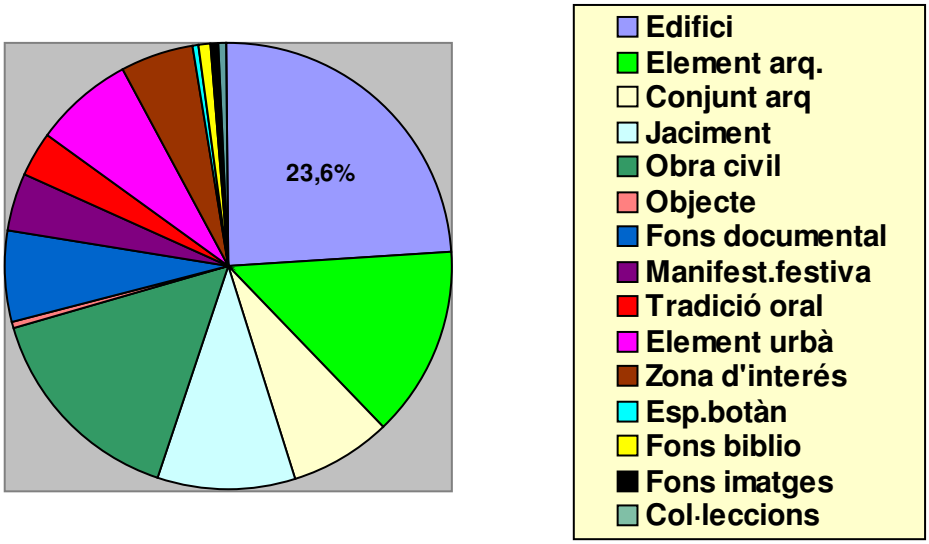

3.9.3. Anàlisi per titularitat

Una anàlisi per titularitats permet observar com el 67,7 % de tot el patrimoni és de caràcter privat, i el 32,3 % és de caràcter públic. Una comparativa amb altres municipis inventariats revela que es tracta d'un dels municipis on la proporció es troba més igualada. Malgrat aquesta primera impressió, si es profunditza més en el caràcter de l'un i de l'altra, s'aprecia com aquesta abundància d'elements públics bé donada per la presència d'un bon nombre de monuments i fonts urbanes, així com de jaciments arqueològics ubicats a tocar de l'Autopista, o de cursos fluvials.

De totes maneres, un cop més la valoració final no ha de fer-se en funció de la quantitat sinó de la ubicació, i no es pot subestimar, que un bon pessic del patrimoni cultural del terme es troba dins de l'àmbit d'un d'aquests cursos fluvials que és el Llobregat, i que es converteix en l'eix vertebrador i explicatiu de bona part d'aquest patrimoni.

A nivell gràfic el resultat és el següent:

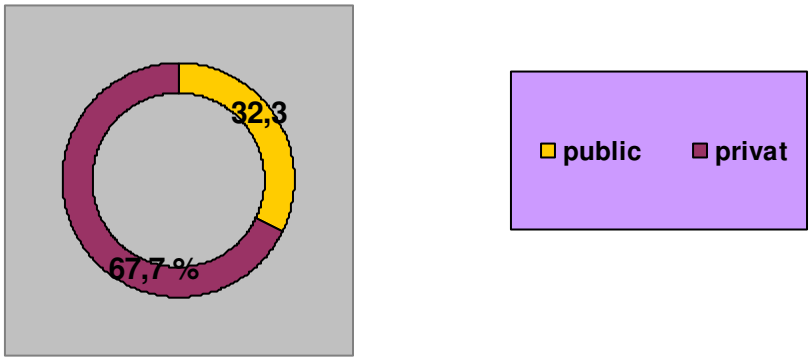

3.9.4. Anàlisi per estat de conservació

El detall sobre l'estat de conservació del patrimoni del terme mostra com el 60% del total es troba en bon estat de conservació, el 22% en un estat regular, i el 18% en un estat dolent o força dolent. Malgrat tot, aquesta anàlisi tan optimista s'ha de matisar, ja

que si es fa la suma del total del patrimoni que es troba en estat regular o dolent, fa un total del 40%, la qual cosa no és un auguri positiu, sinó ben al contrari un toc d'alarma per actuar en aquells elements que calguin una actuació més urgent.

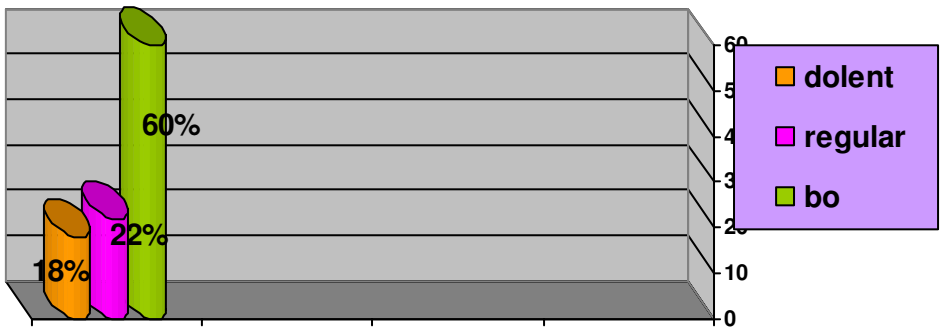

3.9.5. Anàlisis per cronologia

La percepció de es cronologies permet apreciar com bona part del patrimoni del terme de Sant Fruitós cal encabir-lo cronològicament dins del període contemporani (41%), o bé modern-contemporani (15,7%). En total la suma fa el 56 % del total, i caldria afegir encara aquell patrimoni que malgrat tenir orígens medievals, té d'alguna manera una encabida contemporània, i que acabaria sumant un 14% més i fent el 70% del total. Aquest resultat és un cop més producte de la intensa humanització del territori, que ha convertit i transformat les velles estructures en contemporànies, i d'altra banda, és obra també de les profundes transformacions que es dugueren a terme al territori durant els segles XIX i XX.

Malgrat tot, un cop més hem de prestar atenció no només a la quantitat, sinó també a la qualitat, ja que el patrimoni medieval, que tan sols representa el 10 % del total, és però d'una qualitat excepcional, i hem d'encabir obres tan supèrbies com el propi monestir de Sant Benet de Bages, l'església de Sant Iscle de Bages, la de Sant Maria Claret, el fons documental de Sant Benet de Bages etc. En aquest sentit, la escassesa queda compensada per la gran qualitat que presenta.

A nivell gràfic el resultat és el següent:

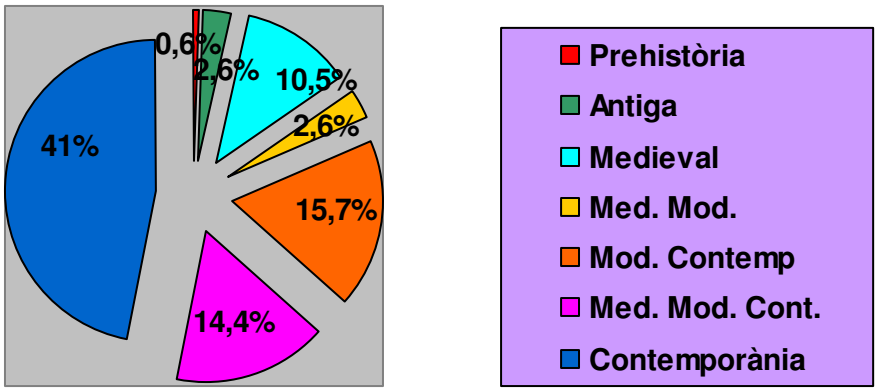

3.9.6.Análisi per ubicació

Com es pot apreciar en l'anàlisi per ubicacions, el poble de Sant Fruitós aclaparà la major part dels elements patrimonials. Aquests desproporció no ha d'estranyar, ja que com a concentració humana que és, concentrant una bona part de les actuacions de caire cultural i patrimonial que s'han dut a terme, especialment durant el darrer segle. Si valoréssim quin tipus de patrimoni concentra veuríem que és bàsicament contemporani. En aquest sentit només hem de tenir en compte el gran nombre de fonts públiques que concentra, així com els monuments, les línies de façanes, el patrimoni industrial, les fons documentals d'entitats etc.

A més d'aquest 43 % del patrimoni concentrat en el poble de Sant Fruitós, L'altra meitat del patrimoni cultural es reparteix de forma molt equitativa per la resta de partides. Claret, i el Montpeità concentra un 10 % del total cadascun, seguides de l'entorn del riu Llobregat i la Vall dels Horts amb el 9%, és a dir, repartit d'una manera molt similar. Només Olzinelles i claret compten amb un 4 i 5%, ja que es tracta de partides molt més petites i menys habitades tradicionalment.

De forma extraordinària, un 9% de total s'ubica en altres indrets. Es tracta d'elements de tipus general com camins, rius i torrents. Només ca destacar dintre d'aquest paquet, dos elements a la zona de Torroella de Baix, i un seguit de jaciments arqueològics, a la zona del camí de Viladordis.

A nivell gràfic el resultat és el següent:

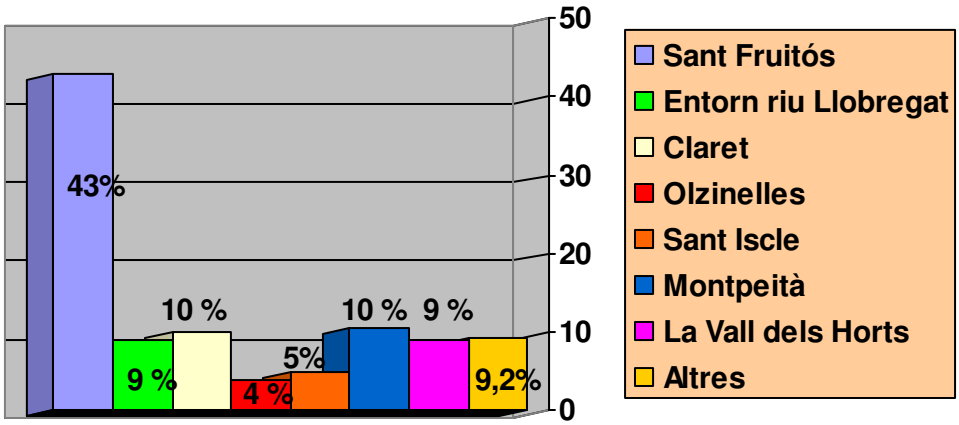

4. LLISTATS D'ELEMENTS FITXATS

Llistat per ordenació numèrica

NumFitxa	Denominació	Àmbit	Tipologia
1	MONESTIR DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
2	SAGRERA DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
3	CARRER PADRÓ	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
4	FÀBRICA DE FARINES "LA VICTÒRIA"	Patrimoni immoble	Edifici
5	MOLÍ DE VENT DE LA TORRE DEL BATLLES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
6	LLAR D'INFANTS DEL SAGRAT COR DE JESÚS	Patrimoni immoble	Edifici
7	FONT DE LA CARRETERA DE VIC	Patrimoni moble	Element urbà
8	COBERT AGRÍCOLA. LA MÀQUINA DE BATRE	Patrimoni immoble	Edifici
9	CAL SALA	Patrimoni immoble	Edifici
10	TORRE DELS BATLLE	Patrimoni immoble	Edifici
11	MAS LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Edifici
12	MAS SALA	Patrimoni immoble	Edifici
13	MAS CAN GRAELLS	Patrimoni immoble	Edifici
14	MAS OLZINELLES	Patrimoni immoble	Edifici
15	MAS OLIVERES	Patrimoni immoble	Edifici
16	CAN BERTRAN	Patrimoni immoble	Edifici

17	SANT JAUME D'OLZINELLES	Patrimoni immoble	Edifici
18	SANT SEBASTIÀ DE LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Edifici
19	CAPELLA DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Edifici
20	ESGLÉSIA DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni immoble	Edifici
21	SANT GENÍS DE LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Jaciment
22	PAVELLÓ MUNICIPAL D'ESPORTS	Patrimoni immoble	Edifici
23	CAMPANAR DE LA CASA DE LA VILA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
24	FÀBRICA VERMELLA	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
25	EDIFICI DE LES AIGÜES	Patrimoni immoble	Obra civil
26	MONUMENT A LA MECÀNICA I TECNOLOGIA	Patrimoni moble	Element urbà
27	CAPELLA DE SANT ISIDRE	Patrimoni immoble	Edifici
28	NUCLI DE TORRUELLA DE BAIX	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
29	SÍNIA DE LES OLIVERES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
30	SANT JAUME DEL PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Edifici
31	SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
32	MAS SANT ISCLE	Patrimoni immoble	Edifici
33	GRANJA CAN RIERA	Patrimoni immoble	Jaciment
34	LA FELIUA	Patrimoni immoble	Jaciment
35	TOMBES DE SANT GENÍS	Patrimoni immoble	Jaciment
36	MAS LA PORTELLA	Patrimoni immoble	Jaciment

37	VESTIGIS A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Jaciment
38	GRANJA ESTRADA	Patrimoni immoble	Jaciment
39	SERRAT DEL CARNISSER	Patrimoni immoble	Jaciment
40	SANTA MARIA CLARET	Patrimoni immoble	Edifici
41	SERRAT DE LA CARRERA	Patrimoni immoble	Jaciment
42	TOMBES DE L'AERÒDROM	Patrimoni immoble	Jaciment
43	TORRE DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Jaciment
44	L'ARCA	Patrimoni immaterial	Tradició oral
45	FESTA DE SANT FRUITÓS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
46	FESTA DE L'ARRÒS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
47	CASA D'ALFRED FIGUERAS	Patrimoni immoble	Edifici
48	SANT ONOFRE	Patrimoni immoble	Jaciment
49	BOSC D'OLZINELLES	Patrimoni natural	Zones d'interès
50	MAS CASA NOVA	Patrimoni immoble	Edifici
51	ENTORN DEL RIU LLOBREGAT	Patrimoni natural	Zones d'interès
52	PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Obra civil
53	CAL PUNXÓ	Patrimoni immoble	Edifici
54	MAS TORROELLA DE DALT	Patrimoni immoble	Edifici
55	CASETA DE QUIRZE FONT	Patrimoni immoble	Edifici
56	LLEGENDA DE LA VEU MISTERIOSA	Patrimoni immaterial	Tradició oral

57	DITA SOBRE ELS MANRESANS	Patrimoni immaterial	Tradició oral
58	CARAMELLES	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
59	GOIGS DE SANT FRUITÓS	Patrimoni documental	Fons documental
60	FONS DOCUMENTAL DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
61	PORTAL DEL CARRER PADRÓ, 19	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
62	FONS PARROQUIAL DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
63	FONS DOCUMENTAL DE L'ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE MANRESA	Patrimoni documental	Fons documental
64	FONS ADMINISTRATIU DE L'AJUNTAMENT DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
65	FITA DE TERME DE CLARET Nº7	Patrimoni immoble	Obra civil
66	L'ANGLE	Patrimoni immaterial	Tradició oral
67	LA PALANCA	Patrimoni immoble	Jaciment
68	COLÒNIA TÈXTIL DEL PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
69	PONT DEL RIU D'OR	Patrimoni immoble	Obra civil
70	FESTA MAJOR D'ESTIU	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
71	FESTA DE SANT ISIDRE	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
72	ENRAMADES DEL CARRER NOU	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
73	MAS ELS CASALS	Patrimoni immoble	Edifici
74	FONS PARROQUIAL DE SANT JAUME D'OLZINELLES	Patrimoni documental	Fons documental
75	FONS FOTOGRÀFIC MIQUEL CASAJOANA	Patrimoni documental	Fons imatges
76	FONS FOTOGRÀFIC DOMÈNECH ESPINAL	Patrimoni documental	Fons imatges

77	FONS FOTOGRÀFIC ENRIC CLARENA	Patrimoni documental	Fons imatges
78	COL·LECCIÓ D'ESTRIS AGRÍCOLES FLORENCI TATGER	Patrimoni moble	Col·lecció
79	HIMNE DE SANT FRUITÓS	Patrimoni documental	Fons documental
80	GEGANTS DE SANT FRUITÓS	Patrimoni moble	Objecte
81	CASA DEL CARRER PADRÓ,27	Patrimoni immoble	Edifici
82	CASA DEL CARRER PADRÓ 23	Patrimoni immoble	Edifici
83	CASA DEL CARRER PADRÓ,18	Patrimoni immoble	Edifici
84	CASA DEL CARRER PADRÓ, 8	Patrimoni immoble	Edifici
85	PORTAL DE LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
86	FAÇANA DE LA FÀBRICA DELS CASAJOANA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
87	FÀBRICA BERTRAND I SERRA	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
88	COL·LECCIÓ BIBLIOGRÀFICA DE LA BIBLIOTECA MUNICIPAL	Patrimoni documental	Fons bibliogràfic
89	GOIGS DE SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA	Patrimoni documental	Fons documental
90	EL MONTPEITÀ	Patrimoni immaterial	Tradició oral
91	FÀBRICA DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
92	CASA DEL CARRER PADRÓ, 4	Patrimoni immoble	Edifici
93	JACIMENT DEL BOSC DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Jaciment
94	EL BOSQUET	Patrimoni natural	Zones d'interès
95	MAS CA L'IGLÉSIES	Patrimoni immoble	Edifici
96	CAMÍ RAL DE MANRESA A VIC	Patrimoni immoble	Obra civil

97	PONT VELL	Patrimoni immoble	Obra civil
98	CAMÍ DE SANT FRUITÓS A SANTPEDOR	Patrimoni immoble	Obra civil
99	NUCLI DE SANT ISCLE DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
100	CREU DE TERME DE L'AGULLA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
101	CREU DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
102	CREU DEL PONT DEL RIU D'OR	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
103	TORRENT BO	Patrimoni natural	Zones d'interès
104	RIU D'OR	Patrimoni natural	Zones d'interès
105	MUNTANYA DEL MONTPEITÀ	Patrimoni natural	Zones d'interès
106	FITA DE TERME DE CLARET Nº1	Patrimoni immoble	Obra civil
107	FITA DE TERME DE CLARET Nº 2	Patrimoni immoble	Obra civil
108	FITA DE TERME DE CLARET Nº 3	Patrimoni immoble	Obra civil
109	MAS LES FEIXES DE CLARET	Patrimoni immoble	Edifici
110	LA PEDRERA DEL MANELÓ	Patrimoni immoble	Obra civil
111	FONT URBANA DE LA CRTA. DE VIC	Patrimoni immoble	Obra civil
112	FONT DELS CAÇADORS	Patrimoni immoble	Obra civil
113	FONT DE SANT ONOFRE	Patrimoni immoble	Obra civil
114	FONT DEL BONVIURE	Patrimoni immoble	Obra civil
115	FONT DEL MAS BRUCARDES	Patrimoni immoble	Obra civil
116	ELS POLVORINS DEL LLOBREGAT	Patrimoni immoble	Edifici

117	CASETA I RESCLOSA DE LA MINA	Patrimoni immoble	Obra civil
118	POSSIBLE RESTA DE TINA AL TURÓ DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
119	RESTA DE SÍNIA DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
120	FITA DE TERME DE CLARET Nº 4	Patrimoni immoble	Obra civil
121	RESTES DE CAMÍ EMPEDRAT DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Jaciment
122	MONUMENT A LLUÍS ESPINAL	Patrimoni moble	Element urbà
123	MONUMENT A ALFRED FIGUERAS	Patrimoni moble	Element urbà
124	MONUMENT A LA CONSTITUCIÓ DEL 1812	Patrimoni moble	Element urbà
125	MONUMENT A RAMON CASES	Patrimoni moble	Element urbà
126	MONUMENT "MULTIDIMENSIONAL"	Patrimoni moble	Element urbà
127	MONUMENT A SALVADOR ESPRIU	Patrimoni moble	Element urbà
128	FONT URBANA DEL PORTAL DE LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Obra civil
129	FONT URBANA DEL CARRER PADRÓ	Patrimoni immoble	Obra civil
130	PLANS DE CLARET	Patrimoni natural	Zones d'interès
131	LA VALL DELS HORTS	Patrimoni natural	Zones d'interès
132	LÍNIA DE FAÇANES DEL RAVAL DE SANT FRUITÓS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
133	FAÇANES DE LA CRTA. DE VIC	Patrimoni immoble	Edifici
134	BARRACA DE VINYA DEL COLL DE L'OM	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
135	BARRACA DE VINYA DELS PLANS DE SANTA ANNA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
136	BARRACA DE VINYA QUADRANGULAR A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

137	BARRACA DE VINYA CIRCULAR A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
138	BARRACA DE VINYA AL CAMÍ DE VILADORDIS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
139	BARRACA DE VINYA INSERIDA AL PUIG DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
140	BARRACA DE VINYA AL TURÓ DE LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
141	BARRACA DE VINYA DEL CIM DEL PUIG DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
142	BARRACA DE VINYA A SANT BENET	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
143	FITA DE TERME DE CLARET Nº 5	Patrimoni immoble	Obra civil
144	FITA DE TERME DE CLARET Nº6	Patrimoni immoble	Obra civil
145	CEDRE DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni natural	Espècimens botànics
146	FONS DOCUMENTAL DE L'ENTITAT LA COOPERATIVA "LA AGRÍCOLA"	Patrimoni documental	Fons documental
147	FONS DOCUMENTAL DEL CASINO FAMILIAR RECREATIU	Patrimoni documental	Fons documental
148	MONUMENT DE "EL BANYISTA"	Patrimoni immoble	Obra civil
149	MONUMENT "LA MIRONA"	Patrimoni immoble	Obra civil
150	HOTEL LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Edifici
151	FITA DE TERME DE CLARET Nº 8	Patrimoni immoble	Obra civil
152	LA SÈQUIA	Patrimoni immoble	Obra civil

Llistat per ordenació tipològica

NumFitxa	Denominació	Àmbit	Tipologia
78	COL·LECCIÓ D'ESTRIS AGRÍCOLES FLORENCI TATGER	Patrimoni moble	Col·lecció
1	MONESTIR DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
2	SAGRERA DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
3	CARRER PADRÓ	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
24	FÀBRICA VERMELLA	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
28	NUCLI DE TORRUELLA DE BAIX	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
31	SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
68	COLÒNIA TÈXTIL DEL PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
87	FÀBRICA BERTRAND I SERRA	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
91	FÀBRICA DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
99	NUCLI DE SANT ISCLE DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
132	LÍNIA DE FAÇANES DEL RAVAL DE SANT FRUITÓS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
4	FÀBRICA DE FARINES "LA VICTÒRIA"	Patrimoni immoble	Edifici
6	LLAR D'INFANTS DEL SAGRAT COR DE JESÚS	Patrimoni immoble	Edifici
8	COBERT AGRÍCOLA. LA MÀQUINA DE BATRE	Patrimoni immoble	Edifici
9	CAL SALA	Patrimoni immoble	Edifici
10	TORRE DELS BATLLE	Patrimoni immoble	Edifici

11	MAS LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Edifici
12	MAS SALA	Patrimoni immoble	Edifici
13	MAS CAN GRAELLS	Patrimoni immoble	Edifici
14	MAS OLZINELLES	Patrimoni immoble	Edifici
15	MAS OLIVERES	Patrimoni immoble	Edifici
16	CAN BERTRAN	Patrimoni immoble	Edifici
17	SANT JAUME D'OLZINELLES	Patrimoni immoble	Edifici
18	SANT SEBASTIÀ DE LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Edifici
19	CAPELLA DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Edifici
20	ESGLÉSIA DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni immoble	Edifici
22	PAVELLÓ MUNICIPAL D'ESPORTS	Patrimoni immoble	Edifici
27	CAPELLA DE SANT ISIDRE	Patrimoni immoble	Edifici
30	SANT JAUME DEL PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Edifici
32	MAS SANT ISCLE	Patrimoni immoble	Edifici
40	SANTA MARIA CLARET	Patrimoni immoble	Edifici
47	CASA D'ALFRED FIGUERAS	Patrimoni immoble	Edifici
50	MAS CASA NOVA	Patrimoni immoble	Edifici
53	CAL PUNXÓ	Patrimoni immoble	Edifici
54	MAS TORROELLA DE DALT	Patrimoni immoble	Edifici
55	CASETA DE QUIRZE FONT	Patrimoni immoble	Edifici

73	MAS ELS CASALS	Patrimoni immoble	Edifici
81	CASA DEL CARRER PADRÓ,27	Patrimoni immoble	Edifici
82	CASA DEL CARRER PADRÓ 23	Patrimoni immoble	Edifici
83	CASA DEL CARRER PADRÓ,18	Patrimoni immoble	Edifici
84	CASA DEL CARRER PADRÓ, 8	Patrimoni immoble	Edifici
92	CASA DEL CARRER PADRÓ, 4	Patrimoni immoble	Edifici
95	MAS CA L'IGLÉSIES	Patrimoni immoble	Edifici
109	MAS LES FEIXES DE CLARET	Patrimoni immoble	Edifici
116	ELS POLVORINS DEL LLOBREGAT	Patrimoni immoble	Edifici
133	FAÇANES DE LA CRTA. DE VIC	Patrimoni immoble	Edifici
150	HOTEL LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Edifici
5	MOLÍ DE VENT DE LA TORRE DEL BATLLES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
23	CAMPANAR DE LA CASA DE LA VILA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
29	SÍNIA DE LES OLIVERES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
61	PORTAL DEL CARRER PADRÓ, 19	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
85	PORTAL DE LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
86	FAÇANA DE LA FÀBRICA DELS CASAJOANA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
100	CREU DE TERME DE L'AGULLA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
101	CREU DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
102	CREU DEL PONT DEL RIU D'OR	Patrimoni immoble	Element arquitectònic

118	POSSIBLE RESTA DE TINA AL TURÓ DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
119	RESTA DE SÍNIA DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
134	BARRACA DE VINYA DEL COLL DE L'OM	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
135	BARRACA DE VINYA DELS PLANS DE SANTA ANNA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
136	BARRACA DE VINYA QUADRANGULAR A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
137	BARRACA DE VINYA CIRCULAR A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
138	BARRACA DE VINYA AL CAMÍ DE VILADORDIS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
139	BARRACA DE VINYA INSERIDA AL PUIG DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
140	BARRACA DE VINYA AL TURÓ DE LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
141	BARRACA DE VINYA DEL CIM DEL PUIG DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
142	BARRACA DE VINYA A SANT BENET	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
7	FONT DE LA CARRETERA DE VIC	Patrimoni moble	Element urbà
26	MONUMENT A LA MECÀNICA I TECNOLOGIA	Patrimoni moble	Element urbà
122	MONUMENT A LLUÍS ESPINAL	Patrimoni moble	Element urbà
123	MONUMENT A ALFRED FIGUERAS	Patrimoni moble	Element urbà
124	MONUMENT A LA CONSTITUCIÓ DEL 1812	Patrimoni moble	Element urbà
125	MONUMENT A RAMON CASES	Patrimoni moble	Element urbà
126	MONUMENT "MULTIDIMENSIONAL"	Patrimoni moble	Element urbà
127	MONUMENT A SALVADOR ESPRIU	Patrimoni moble	Element urbà
145	CEDRE DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni natural	Espècimens botànics

88	COL·LECCIÓ BIBLIOGRÀFICA DE LA BIBLIOTECA MUNICIPAL	Patrimoni documental	Fons bibliogràfic
59	GOIGS DE SANT FRUITÓS	Patrimoni documental	Fons documental
60	FONS DOCUMENTAL DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
62	FONS PARROQUIAL DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
63	FONS DOCUMENTAL DE L'ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE MANRESA	Patrimoni documental	Fons documental
64	FONS ADMINISTRATIU DE L'AJUNTAMENT DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
74	FONS PARROQUIAL DE SANT JAUME D'OLZINELLES	Patrimoni documental	Fons documental
79	HIMNE DE SANT FRUITÓS	Patrimoni documental	Fons documental
89	GOIGS DE SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA	Patrimoni documental	Fons documental
146	FONS DOCUMENTAL DE L'ENTITAT LA COOPERATIVA "LA AGRÍCOLA"	Patrimoni documental	Fons documental
147	FONS DOCUMENTAL DEL CASINO FAMILIAR RECREATIU	Patrimoni documental	Fons documental
75	FONS FOTOGRÀFIC MIQUEL CASAJOANA	Patrimoni documental	Fons imatges
76	FONS FOTOGRÀFIC DOMÈNECH ESPINAL	Patrimoni documental	Fons imatges
77	FONS FOTOGRÀFIC ENRIC CLARENA	Patrimoni documental	Fons imatges
21	SANT GENÍS DE LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Jaciment
33	GRANJA CAN RIERA	Patrimoni immoble	Jaciment
34	LA FELIUA	Patrimoni immoble	Jaciment
35	TOMBES DE SANT GENÍS	Patrimoni immoble	Jaciment
36	MAS LA PORTELLA	Patrimoni immoble	Jaciment
37	VESTIGIS A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Jaciment

38	GRANJA ESTRADA	Patrimoni immoble	Jaciment
39	SERRAT DEL CARNISSER	Patrimoni immoble	Jaciment
41	SERRAT DE LA CARRERA	Patrimoni immoble	Jaciment
42	TOMBES DE L'AERÒDROM	Patrimoni immoble	Jaciment
43	TORRE DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Jaciment
48	SANT ONOFRE	Patrimoni immoble	Jaciment
67	LA PALANCA	Patrimoni immoble	Jaciment
93	JACIMENT DEL BOSC DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Jaciment
121	RESTES DE CAMÍ EMPEDRAT DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Jaciment
45	FESTA DE SANT FRUITÓS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
46	FESTA DE L'ARRÒS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
58	CARAMELLES	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
70	FESTA MAJOR D'ESTIU	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
71	FESTA DE SANT ISIDRE	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
72	ENRAMADES DEL CARRER NOU	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
80	GEGANTS DE SANT FRUITÓS	Patrimoni moble	Objecte
25	EDIFICI DE LES AIGÜES	Patrimoni immoble	Obra civil
52	PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Obra civil
65	FITA DE TERME DE CLARET Nº7	Patrimoni immoble	Obra civil
69	PONT DEL RIU D'OR	Patrimoni immoble	Obra civil

96	CAMÍ RAL DE MANRESA A VIC	Patrimoni immoble	Obra civil
97	PONT VELL	Patrimoni immoble	Obra civil
98	CAMÍ DE SANT FRUITÓS A SANTPEDOR	Patrimoni immoble	Obra civil
106	FITA DE TERME DE CLARET Nº1	Patrimoni immoble	Obra civil
107	FITA DE TERME DE CLARET Nº 2	Patrimoni immoble	Obra civil
108	FITA DE TERME DE CLARET Nº 3	Patrimoni immoble	Obra civil
110	LA PEDRERA DEL MANELÓ	Patrimoni immoble	Obra civil
111	FONT URBANA DE LA CRTA. DE VIC	Patrimoni immoble	Obra civil
112	FONT DELS CAÇADORS	Patrimoni immoble	Obra civil
113	FONT DE SANT ONOFRE	Patrimoni immoble	Obra civil
114	FONT DEL BONVIURE	Patrimoni immoble	Obra civil
115	FONT DEL MAS BRUCARDES	Patrimoni immoble	Obra civil
117	CASETA I RESCLOSA DE LA MINA	Patrimoni immoble	Obra civil
120	FITA DE TERME DE CLARET Nº 4	Patrimoni immoble	Obra civil
128	FONT URBANA DEL PORTAL DE LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Obra civil
129	FONT URBANA DEL CARRER PADRÓ	Patrimoni immoble	Obra civil
143	FITA DE TERME DE CLARET Nº 5	Patrimoni immoble	Obra civil
144	FITA DE TERME DE CLARET Nº6	Patrimoni immoble	Obra civil
148	MONUMENT DE "EL BANYISTA"	Patrimoni immoble	Obra civil
149	MONUMENT "LA MIRONA"	Patrimoni immoble	Obra civil

151	FITA DE TERME DE CLARET Nº 8	Patrimoni immoble	Obra civil
152	LA SÈQUIA	Patrimoni immoble	Obra civil
44	L'ARCA	Patrimoni immaterial	Tradició oral
56	LLEGENDA DE LA VEU MISTERIOSA	Patrimoni immaterial	Tradició oral
57	DITA SOBRE ELS MANRESANS	Patrimoni immaterial	Tradició oral
66	L'ANGLE	Patrimoni immaterial	Tradició oral
90	EL MONTPEITÀ	Patrimoni immaterial	Tradició oral
49	BOSC D'OLZINELLES	Patrimoni natural	Zones d'interès
51	ENTORN DEL RIU LLOBREGAT	Patrimoni natural	Zones d'interès
94	EL BOSQUET	Patrimoni natural	Zones d'interès
103	TORRENT BO	Patrimoni natural	Zones d'interès
104	RIU D'OR	Patrimoni natural	Zones d'interès
105	MUNTANYA DEL MONTPEITÀ	Patrimoni natural	Zones d'interès
130	PLANS DE CLARET	Patrimoni natural	Zones d'interès
131	LA VALL DELS HORTS	Patrimoni natural	Zones d'interès

Llistat per ordenació onomàstica

NumFitxa	Denominació	Àmbit	Tipologia
142	BARRACA DE VINYA A SANT BENET	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
138	BARRACA DE VINYA AL CAMÍ DE VILADORDIS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
140	BARRACA DE VINYA AL TURÓ DE LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
137	BARRACA DE VINYA CIRCULAR A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
141	BARRACA DE VINYA DEL CIM DEL PUIG DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
134	BARRACA DE VINYA DEL COLL DE L'OM	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
135	BARRACA DE VINYA DELS PLANS DE SANTA ANNA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
139	BARRACA DE VINYA INSERIDA AL PUIG DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
136	BARRACA DE VINYA QUADRANGULAR A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
49	BOSC D'OLZINELLES	Patrimoni natural	Zones d'interès
53	CAL PUNXÓ	Patrimoni immoble	Edifici
9	CAL SALA	Patrimoni immoble	Edifici
98	CAMÍ DE SANT FRUITÓS A SANTPEDOR	Patrimoni immoble	Obra civil
96	CAMÍ RAL DE MANRESA A VIC	Patrimoni immoble	Obra civil
23	CAMPANAR DE LA CASA DE LA VILA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
16	CAN BERTRAN	Patrimoni immoble	Edifici
27	CAPELLA DE SANT ISIDRE	Patrimoni immoble	Edifici
19	CAPELLA DE SANT VALENTÍ	Patrimoni immoble	Edifici

58	CARAMELLES	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
3	CARRER PADRÓ	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
47	CASA D'ALFRED FIGUERAS	Patrimoni immoble	Edifici
82	CASA DEL CARRER PADRÓ 23	Patrimoni immoble	Edifici
92	CASA DEL CARRER PADRÓ, 4	Patrimoni immoble	Edifici
84	CASA DEL CARRER PADRÓ, 8	Patrimoni immoble	Edifici
83	CASA DEL CARRER PADRÓ,18	Patrimoni immoble	Edifici
81	CASA DEL CARRER PADRÓ,27	Patrimoni immoble	Edifici
55	CASETA DE QUIRZE FONT	Patrimoni immoble	Edifici
117	CASETA I RESCLOSA DE LA MINA	Patrimoni immoble	Obra civil
145	CEDRE DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni natural	Espècimens botànics
8	COBERT AGRÍCOLA. LA MÀQUINA DE BATRE	Patrimoni immoble	Edifici
88	COL·LECCIÓ BIBLIOGRÀFICA DE LA BIBLIOTECA MUNICIPAL	Patrimoni documental	Fons bibliogràfic
78	COL·LECCIÓ D'ESTRIS AGRÍCOLES FLORENCI TATGER	Patrimoni moble	Col·lecció
68	COLÒNIA TÈXTIL DEL PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
101	CREU DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
100	CREU DE TERME DE L'AGULLA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
102	CREU DEL PONT DEL RIU D'OR	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
57	DITA SOBRE ELS MANRESANS	Patrimoni immaterial	Tradició oral
25	EDIFICI DE LES AIGÜES	Patrimoni immoble	Obra civil

94	EL BOSQUET	Patrimoni natural	Zones d'interès
90	EL MONTPEITÀ	Patrimoni immaterial	Tradició oral
116	ELS POLVORINS DEL LLOBREGAT	Patrimoni immoble	Edifici
72	ENRAMADES DEL CARRER NOU	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
51	ENTORN DEL RIU LLOBREGAT	Patrimoni natural	Zones d'interès
20	ESGLÉSIA DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni immoble	Edifici
87	FÀBRICA BERTRAND I SERRA	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
4	FÀBRICA DE FARINES "LA VICTÒRIA"	Patrimoni immoble	Edifici
91	FÀBRICA DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
24	FÀBRICA VERMELLA	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
86	FAÇANA DE LA FÀBRICA DELS CASAJOANA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
133	FAÇANES DE LA CRTA. DE VIC	Patrimoni immoble	Edifici
45	FESTA DE SANT FRUITÓS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
46	FESTA DE L'ARRÒS	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
71	FESTA DE SANT ISIDRE	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
70	FESTA MAJOR D'ESTIU	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
107	FITA DE TERME DE CLARET Nº 2	Patrimoni immoble	Obra civil
108	FITA DE TERME DE CLARET Nº 3	Patrimoni immoble	Obra civil
120	FITA DE TERME DE CLARET Nº 4	Patrimoni immoble	Obra civil
143	FITA DE TERME DE CLARET Nº 5	Patrimoni immoble	Obra civil

151	FITA DE TERME DE CLARET Nº 8	Patrimoni immoble	Obra civil
106	FITA DE TERME DE CLARET Nº1	Patrimoni immoble	Obra civil
144	FITA DE TERME DE CLARET Nº6	Patrimoni immoble	Obra civil
65	FITA DE TERME DE CLARET Nº7	Patrimoni immoble	Obra civil
64	FONS ADMINISTRATIU DE L'AJUNTAMENT DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
63	FONS DOCUMENTAL DE L'ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE MANRESA	Patrimoni documental	Fons documental
146	FONS DOCUMENTAL DE L'ENTITAT LA COOPERATIVA "LA AGRÍCOLA"	Patrimoni documental	Fons documental
60	FONS DOCUMENTAL DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
147	FONS DOCUMENTAL DEL CASINO FAMILIAR RECREATIU	Patrimoni documental	Fons documental
76	FONS FOTOGRÀFIC DOMÈNECH ESPINAL	Patrimoni documental	Fons imatges
77	FONS FOTOGRÀFIC ENRIC CLARENA	Patrimoni documental	Fons imatges
75	FONS FOTOGRÀFIC MIQUEL CASAJOANA	Patrimoni documental	Fons imatges
62	FONS PARROQUIAL DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni documental	Fons documental
74	FONS PARROQUIAL DE SANT JAUME D'OLZINELLES	Patrimoni documental	Fons documental
7	FONT DE LA CARRETERA DE VIC	Patrimoni moble	Element urbà
113	FONT DE SANT ONOFRE	Patrimoni immoble	Obra civil
114	FONT DEL BONVIURE	Patrimoni immoble	Obra civil
115	FONT DEL MAS BRUCARDES	Patrimoni immoble	Obra civil
112	FONT DELS CAÇADORS	Patrimoni immoble	Obra civil
111	FONT URBANA DE LA CRTA. DE VIC	Patrimoni immoble	Obra civil

129	FONT URBANA DEL CARRER PADRÓ	Patrimoni immoble	Obra civil
128	FONT URBANA DEL PORTAL DE LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Obra civil
80	GEGANTS DE SANT FRUITÓS	Patrimoni moble	Objecte
59	GOIGS DE SANT FRUITÓS	Patrimoni documental	Fons documental
89	GOIGS DE SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA	Patrimoni documental	Fons documental
33	GRANJA CAN RIERA	Patrimoni immoble	Jaciment
38	GRANJA ESTRADA	Patrimoni immoble	Jaciment
79	HIMNE DE SANT FRUITÓS	Patrimoni documental	Fons documental
150	HOTEL LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Edifici
93	JACIMENT DEL BOSC DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Jaciment
34	LA FELIUA	Patrimoni immoble	Jaciment
67	LA PALANCA	Patrimoni immoble	Jaciment
110	LA PEDRERA DEL MANELÓ	Patrimoni immoble	Obra civil
152	LA SÈQUIA	Patrimoni immoble	Obra civil
131	LA VALL DELS HORTS	Patrimoni natural	Zones d'interès
66	L'ANGLE	Patrimoni immaterial	Tradició oral
44	L'ARCA	Patrimoni immaterial	Tradició oral
132	LÍNIA DE FAÇANES DEL RAVAL DE SANT FRUITÓS	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
6	LLAR D'INFANTS DEL SAGRAT COR DE JESÚS	Patrimoni immoble	Edifici
56	LLEGENDA DE LA VEU MISTERIOSA	Patrimoni immaterial	Tradició oral

95	MAS CA L'IGLÉSIES	Patrimoni immoble	Edifici
13	MAS CAN GRAELLS	Patrimoni immoble	Edifici
50	MAS CASA NOVA	Patrimoni immoble	Edifici
73	MAS ELS CASALS	Patrimoni immoble	Edifici
36	MAS LA PORTELLA	Patrimoni immoble	Jaciment
11	MAS LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Edifici
109	MAS LES FEIXES DE CLARET	Patrimoni immoble	Edifici
15	MAS OLIVERES	Patrimoni immoble	Edifici
14	MAS OLZINELLES	Patrimoni immoble	Edifici
12	MAS SALA	Patrimoni immoble	Edifici
32	MAS SANT ISCLE	Patrimoni immoble	Edifici
54	MAS TORROELLA DE DALT	Patrimoni immoble	Edifici
5	MOLÍ DE VENT DE LA TORRE DEL BATLLES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
1	MONESTIR DE SANT BENET DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
149	MONUMENT "LA MIRONA"	Patrimoni immoble	Obra civil
126	MONUMENT "MULTIDIMENSIONAL"	Patrimoni moble	Element urbà
123	MONUMENT A ALFRED FIGUERAS	Patrimoni moble	Element urbà
124	MONUMENT A LA CONSTITUCIÓ DEL 1812	Patrimoni moble	Element urbà
26	MONUMENT A LA MECÀNICA I TECNOLOGIA	Patrimoni moble	Element urbà
122	MONUMENT A LLUÍS ESPINAL	Patrimoni moble	Element urbà

125	MONUMENT A RAMON CASES	Patrimoni moble	Element urbà
127	MONUMENT A SALVADOR ESPRIU	Patrimoni moble	Element urbà
148	MONUMENT DE "EL BANYISTA"	Patrimoni immoble	Obra civil
105	MUNTANYA DEL MONTPEITÀ	Patrimoni natural	Zones d'interès
99	NUCLI DE SANT ISCLE DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
28	NUCLI DE TORRUELLA DE BAIX	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
22	PAVELLÓ MUNICIPAL D'ESPORTS	Patrimoni immoble	Edifici
130	PLANS DE CLARET	Patrimoni natural	Zones d'interès
52	PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Obra civil
69	PONT DEL RIU D'OR	Patrimoni immoble	Obra civil
97	PONT VELL	Patrimoni immoble	Obra civil
85	PORTAL DE LA SAGRERA	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
61	PORTAL DEL CARRER PADRÓ, 19	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
118	POSSIBLE RESTA DE TINA AL TURÓ DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
119	RESTA DE SÍNIA DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
121	RESTES DE CAMÍ EMPEDRAT DE SANT BENET	Patrimoni immoble	Jaciment
104	RIU D'OR	Patrimoni natural	Zones d'interès
2	SAGRERA DE SANT FRUITÓS DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
21	SANT GENÍS DE LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Jaciment
31	SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA DE BAGES	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic

30	SANT JAUME DEL PONT DE CABRIANES	Patrimoni immoble	Edifici
17	SANT JAUME D'OLZINELLES	Patrimoni immoble	Edifici
48	SANT ONOFRE	Patrimoni immoble	Jaciment
18	SANT SEBASTIÀ DE LES BRUCARDES	Patrimoni immoble	Edifici
40	SANTA MARIA CLARET	Patrimoni immoble	Edifici
41	SERRAT DE LA CARRERA	Patrimoni immoble	Jaciment
39	SERRAT DEL CARNISSER	Patrimoni immoble	Jaciment
29	SÍNIA DE LES OLIVERES	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
42	TOMBES DE L'AERÒDROM	Patrimoni immoble	Jaciment
35	TOMBES DE SANT GENÍS	Patrimoni immoble	Jaciment
43	TORRE DEL SANTMARTÍ	Patrimoni immoble	Jaciment
10	TORRE DELS BATLLE	Patrimoni immoble	Edifici
103	TORRENT BO	Patrimoni natural	Zones d'interès
37	VESTIGIS A LA VALL DELS HORTS	Patrimoni immoble	Jaciment

5. LLISTAT D'ELEMENTS NO FITXATS

En aquest apartat s'ofereix una relació dels elements que durant la realització del treball de camp van ser tinguts en compte procedint a l'obertura d'una fitxa, però que posteriorment, a mida que el treball de camp va anar avançant i es va fer més especialitzat, es va veure que eren poc significatius, o bé les seves característiques oferien seriosos dubtes per ser inclosos dins l'inventari. A continuació es procedeix a descriure'ls de la forma més ordenada possible:

Masies amb poc valor arquitectònic:

A més del masos històrics, que van ser visitats un a un, el municipi compta amb un seguit de cases i masies d'època més recent, que poblen el territori, i han quedat moltes vegades inserides o camuflades entre les noves formes d'hàbitat. El Pla General de Sant Fruitós, realitzat l'any 1997[9] i consultat durant la realització d'aquest inventari, va proporcionar un llistat de cases, considerades com a masos, els orígens de les quals poden ser datats entorn als segles XVIII-XIX, producte en moltes ocasions, de la expansió del conreu de la vinya. Aquestes cases van ser visitades una a una, però supervisades sota un criteri estrictament arquitectònic, no es van apreciar elements suficients com per incloure-les dins de l'inventari, ja que si bé són estructures que responen a una tipologia bàsicament rural, no compten amb elements excepcionals, des el punt de vista històric ni arquitectònic com per ser incloses. Només la Casa Gran del Pont de Cabrianes o Can Bertran (fitxa nº 16) va ser inclosa dins l'inventari, i va ser degut a la seva importància històrica, per la importància que va tenir en el desenvolupament de la zona d'Olzinelles i la colònia tèxtil, i per la seva relació amb el proper mas d'Olzinelles.

Malgrat això, cal fer una relació d'elles, per tal de deixar constància de la seva existència:

· Cal Bon Temps:

Imatge de les restes del mas Cal Bon Temps

Actualment són les restes d'una antiga casa de pagès ubicada al cantó de ponent del turó de les Brucardes. Es tracta d'una antiga casa segurament de finals segle XVIII o principis del segle XIX, relacionada amb alguna família de parcers que conreaven vinyes en aquest indret. És sens dubte un cas claríssim de casa rural nascuda arran del creixement demogràfic i agrícola derivat del conreu vitícola Actualment la casa es troba desapareguda, conservant-se una o dues parets dretes. La construcció detalla que es tractava d'una casa de dimensions no massa grans, aixecada amb un mur de mamposteria molt irregular i escassos recursos. Malgrat tot, aquesta casa i el seu nom, s'ha mantingut fins a la actualitat com un referent d'aquesta zona de la muntanya del Montpeità.

[9] AA.DD (1997) Revisió del Pla General de Sant Fruitós de Bages. Ajuntament de Sant Fruitós de Bages.

Segurament, les seves restes arquitectòniques haurien desaparegut sinó hagués estat per la voluntat de l'actual propietari dels terrenys, que pretén edificar aprofitant algunes restes.

· Can Paret

Aquesta casa es troba situada darrera de l'actual benzinera de la Rosaleda. Malgrat que es troba catalogada com a casa de caràcter rural, es tracta d'un mas modern (segles XVIII-XIX), nascut segurament arran del creixement agrícola i demogràfic aportat per la vinya, i no mostra trets arquitectònics significatius.

· *Mas Comes*

Aquest antic mas, ubicat actualment al límit urbà el poble de Sant Fruitós, ha perdut totalment la seva fisonomia tradicional i ha estat convertit en un bloc de pisos. Es desconeix el seu aspecte anterior, tot i que segurament es tractava d'una mas de petites proporcions amb orígens al segle XVIII

· Cal Manco

Aquesta casa es troba situada darrera de l'actual benzinera de la Rosaleda. Malgrat que es troba catalogada com a casa de caràcter rural, es tracta d'un mas modern (segles XVIII-XIX), nascut segurament arran del creixement agrícola i demogràfic aportat per la vinya, i no mostra trets arquitectònics significatius

· Cal Sant Pere

A l'igual que Cal Solà es tracta d'una antiga casa rural, aixecada a l'altra banda del camí que du a Sant Benet, davant de Cal Solà. Malgrat que podria tractar-se d'una casa del principis del segle XIX no té característiques arquitectòniques singulars.

· Cal Solà

Es tracta d'una antiga casa rural, aixecada segurament durant el segle XIX. Actualment ha estat reconvertida en la Braseria i restaurant Can Ferrer. Es tracta d'una casa de pedra amb mur de mamposteria irregular i balcons oberts a la façana principal. No mostra trets arquitectònics singulars.

· Torre del Pont

Aquesta antiga casa rural, és actualment seu d'un modern molí d'oli de gran producció. Per les seves característiques arquitectòniques cal pensar que es tracta d'un edifici dels entorns del segle XVIII, aixecat com a casa destinada a feines agrícoles. Arquitectònicament no presenta cap element significatiu que pugi destacar-se entre les altres cases rurals del terme. Històricament apareix documentada al capbreu del segle XVIII com un dels masos de la parròquia de Sant Genís de la Vall dels Horts, però no té segurament elements medievals.

· Ca la Rosa

Aquesta casa pertany a la partida d'Olzinelles, trobant-se a escassos metres de l'antiga colònia industrial. Es tracta d'una antiga casa rural amb orígens segurament del segle XIX, ja que no apareix al capbreu del segle XVIII. No té cap element arquitectònic significatiu com per incloure-la dins de l'inventari.

· Cal Gros

Es tracta d'una antiga casa de pagès ubicada prop de la colònia industrial del Pont de Cabrianes. Les estructures arquitectòniques conservades indiquen una casa possiblement originària del segle XVIII. No s'ha apreciat cap element destacable.

· Casa Blanca

Aquesta casa es troba ubicada actualment a la partida de Pineda de Bages, restant totalment engolida per la moderna urbanització. Malgrat tractar-se d'una masia segurament amb orígens a l'entorn del segle XVIII, no s'ha pogut identificar amb cap de les aparegudes al capbreu d'aquest moment dins de la parròquia de Sant Iscle de Bages, a la qual deu pertànyer. Arquitectònicament no té cap element significatiu que es pugi considerar excepcional com per incloure-la

A més d'aquests masos més contemporanis es dóna el cas de dues masies documentades des de l'Edat Mitjana, que no han estat incloses dins d'aquest inventari. Es tracta del cas de dues masies, que durant els darrers anys han sofert tantes transformacions arquitectòniques, que el seu aspecte actual no té res a veure amb les fotografies antigues que mostren com eren antigament aquestes estructures:

· Mas Cordelles

Aquesta masia d'arrels medievals es troba ubicada a l'entrada del poble de Sant Fruitós de Bages, al marge dret del riu d'Or. Es tracta sens dubte d'una de les masies més antigues del terme, però durant les darreres dècades ha patit un seguit de transformacions arquitectòniques molt greus, deformant totalment el seu aspecte original. Aquest procés ha estat degut en part a una fragmentació de la propietat, de tal manera que actualment podria afirmar-se que el mas Cordelles són en realitat un conjunt de tres o quatre cases unificades de diferents períodes. Malgrat que inicialment es va sospesar la possibilitat d'incloure'l a l'inventari, la observació detallada de les fotografies de la dècada del 1920 i la constatació de la realitat del que actualment s'observa, va fer veure que de l'antic mas Cordelles no en quedava res, i si bé podia ser citat com a mas històric, no potser considerat com a element patrimonial.

·Mas Otzet

El cas del mas Otzet és similar al del mas Cordelles. En aquesta ocasió s'ha mantingut la unitat de casa única, però les transformacions de les darreres dècades han eliminat

totalment l'aspecte de masia de la casa, convertint-la en una casa de modernes proporcions que res té a veure amb un mas tradicional.

· Nous nuclis urbanitzats

A més de les partides tradicionals del terme de Sant Fruitós, que es corresponen a les antigues parròquies existents, i que en ocasions han donat lloc a nuclis d'hàbitats encara existents, com la sagrera de Sant Iscle, durant el segle XX han anat apareixent nous nuclis habitats dins del terme municipal de Sant Fruitós. És el cas del nucli de Torroella de Baix, les urbanitzacions de Pineda de Bages i Les Brucardes o el nucli de la Rosaleda.

El nucli de Torroella de Baix, ha estat inclòs com a element patrimonial. El motiu d'aquesta inclusió és que apareix dins de l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat amb el nº 42. Aquest nucli té els seus orígens al 1950.

Nucli de Torruella de Baix

A partir de la dècada del 1960 van aparèixer dos nuclis més formats per dues urbanitzacions: Pineda de Bages i Les Brucardes. Com a urbanitzacions no han estat incloses dins de l'inventari, ja que no s'aprecia un interès clar d'aquesta conjunts.

En canvi, el nucli de la Rosaleda, amb orígens a la dècada del 1960-1970 té característiques similars a les del de Torroella. Inicialment es tractava d'un seguit de cases adossades de planta baixa i estructura molt simple. De forma sorprenent, els darrers anys aquest nucli ha crescut de forma desorbitada amb nous conjunts de grups de cases adossades, creant carrers i places. Com a conjunt d'hàbitat, el seu interès s'ha considerat nul, donant-li la categoria d'urbanització més que de nucli amb identitat pròpia, i no se li ha donat número de fitxa.

Elements desapareguts:

A mida que s'anava profunditzant en el desenvolupament de l'inventari, es va arribar a evidenciar, que la ràpida transformació de l'entorn del municipi de Sant Fruitós era producte de les darreres dècades, però que tampoc no havia estat un fenomen novedós, ja que la intensa humanització del territori, havia propiciat la transformació sempre, de forma habitual, encara que més lentament. D'aquesta forma, es va tenir coneixement de l'existència d'una sèrie d'elements, bàsicament arquitectònics, que havien existit, però que un cop havien deixat de ser utilitzats, s'havia procedit a enderrocar-los,fent-los desaparèixer, o transformant-los en altres elements.

A continuació es procedeix a oferir un llistat, de tots aquells elements, dels quals es va tenir notícia, però que actualment havien desaparegut, i per tant, es va optar per no incloure'ls dins l'inventari:

· Pedrera de Cal Lleig

Aquesta antiga pedrera ubicada al peu del camí de Viladordis, va ser molt més important que la del Maneló, i segurament tingué una vida més llarga. Actualment es troba reconvertida en una empresa que s'anomena Marbres Andreu. Malgrat tot, no ha estat inventariada ja que l'indret i les restes del que foren l'antiga pedrera han desaparegut, ja que al seu dia foren reomplerts amb runa i terres , i a sobre, actualment el que trobem és un espai destinat a hípica. És per aquest motiu que cal deixar constància de que havia existit durant molt temps una activitat d'aquest tipus en aquest indret, però actualment no hi ha restes materials que ho evidenciïn.

· La Bòbila de Sant Fruitós

Històricament aquesta indústria fou prou important fins a la dècada del 1960 com per haver deixat algun rastre material de la seva existència. Les fotografies evidencien l'existència d'una antiga fàbrica de totxanes, amb una xemeneia prou alta, que era pres com un referent i una fita visual a les afores del poble. Molts dels seus antics habitants encara coneixen aquella partida com "La Bòbila". Malgrat tot, la fàbrica i la xemeneia foren enderrocades i l'espai fou urbanitzat no quedant actualment cap rastre d'aquesta antiga activitat.

· Les Alcoholeres i destil·leries

Malauradament no queda cap rastre d'aquesta important indústria a Sant Fruitós de Bages. Aquesta activitat estigué estretament lligada a la importància del conreu de la vinya al terme. El volum de producció fou a finals del segle XIX i principis del segle XX de gran importància. El poble va tenir durant el segle XX dues destil·leries importants, Cal Morell i Cal Cura. De la fàbrica de Cal Morell ja se'n tenien notícies al 1840. Jaume Morell consta a l'any 1890 com un dels grans viticultors de la comarca. L'altra gran destil·leria fou la de Cal Cura, ubicada a la carretera de Vic, número 73 del poble on es produïa el popular Anís del Bages. També, i gestionat per pagesos de Sant Fruitós, funcionà a Torroella de Baix entre el 1920 i el 1930 un alambí on es portava la brisa per transformar-la en alcohol. [10]

Actualment no queda res d'aquestes indústries tan importants al terme, només les restes de l'Alcoholera del mas Oliveres que tampoc han pogut ser incloses.

· La fonteta

Aquesta antiga font apareix referenciada com un dels principals punts d'aprovisionament d'aigua del poble de Sant Fruitós des de l'Edat Mitjana. Són moltes les referències aparegudes a la documentació medieval. La pervivència d'aquesta font es mantingué fins al segle XX. Segons informació oral procedent de persones d'edat del poble de Sant Fruitós, era el lloc habitual d'aprovisionament fins a l'arribada de l'aigua a les fonts publiques dins del poble l'any 1914.

[10] GANDIA J RUIZ J (2001) Sant Fruitós de Bages. Història en imatges 1898-1975. CEB. Manresa. P.81

Aquesta font continuà pervivint fins a les darreres dècades del segle XX en que restà finalment perduda quan s'urbanitzà la zona de les piscines.

· El mas Torroella de Baix

L'existència d'aquest mas ve testimoniat no sols per la documentació sinó també per l'existència d'algunes fotografies fins a la dècada del 1940-1950. Malgrat que la presència d'aquest mas serví per donar nom a tot un nucli de població existent actualment, fou enderrocat no deixant cap rastre material de la seva existència. El seu lloc és ocupat actualment per modernes naus industrials.

· Els molins del riu Llobregat

La documentació medieval deixa constància de molts molins ubicats a la vora del Llobregat. Malgrat que aquest camí ha estat resseguit en diverses ocasions a la recerca de rastres d'aquestes antigues indústries, no s'ha pogut constatar cap evidència, especialment a la zona del junyent del riu d'Or amb el riu Llobregat.

· Antic camí de Manresa a Sant Fruitós

La documentació medieval deixa constància de l'existència d'un antic camí ral, del qual encara podem endevinar el seu traçat, i d'un antic camí que comunicava directament la ciutat de Manresa amb Sant Fruitós pel Coll del Guix. Aquest camí es deu correspondre amb el traçat de l'actual carretera N-141c, no mantenint-se cap element que es pugui identificar com resta de l'antic camí.

· Restes d'empedrat a l'antic camí ral

Fonts orals, val informar durant la realització de l'inventari de l'existència d'un antic tram empedrat del camí de Viladordis, identificat com un tram de l'antic camí ral. Aquest tram va ser asfaltat els darrers anys i per tant es va procedir a l'eliminació de les restes sense que poguessin ser estudiades. Actualment només es conserva una fotografia d'aquest tram

Elements als quals no s'ha tingut accés

La negativa d'alguns propietaris a col·laborar amb la realització de l'inventari, ha motivat que hi hagi alguns elements que no s'han pogut inventariar perquè no s'ha tingut accés. Malgrat això, es té la certesa de la seva existència, i cal deixar constància almenys de la existència d'aquests elements:

· Col·lecció de ceràmica del mas Les Brucardes

Es té constància de l'existència d'una col·lecció de ceràmica catalana entre els segles XV i XIX de gran qualitat. Aquesta col·lecció és de caràcter privat, i no s'ha pogut incloure dins de l'inventari de patrimoni.

· Alcoholera de les Oliveres

Les restes d'aquesta antiga indústria són visibles encara a tocar del mas de les Oliveres. S'observa la presència d'una xemeneia i un edifici a tocar d'aquesta. Malgrat tot, aquest element patrimonial no ha pogut ser estudiat per la negativa de la propietat.

Elements amb poc valor arquitectònic o no identificats:

Durant la realització de l'inventari es va tenir constància de l'existència d'alguns elements, que malgrat els seus antecedents històrics, actualment no presenten cap excepcionalitat cultural com per ser considerat dignes d'incloure'ls dins de l'inventari.

És el cas per exemple del conjunt de ponts que travessen el riu Llobregat. Es comptabilitzen un total de cinc ponts: El de Cabrianes, el Pont Nou, El Pont Vell, El Pont de Sant Benet, i el Pont de les Generes.

D'aquests cinc, quatre d'ells es troben identificats des de l'Edat Mitjana, almenys amb la presència d'una passarel·la. Només el Pont Nou de Navarcles és del període contemporani. Malgrat això, només s'han inclòs el de Cabrianes, i el Pont Vell dins de l'inventari. Els altres dos – el de Sant benet i el de Les Generes- es tractava de simples palanques o passarel·les, que actualment han estat substituïts per pont senzills de ciment que no guarden cap valor estètic o arquitectònic excepcional. Per tant compten amb un seguit de tres ponts no inventariats per manca d'excepcionalitat, però dels quals cal deixar constància:

Pont Nou

Aquest pont fou aixecat l'any 1857 quan es dugué a terme l'obra de la carretera N-141c de Manresa a Vic, travessant el terme de Sant Fruitós en direcció a Calders i Moià, sent finalitzat el 1864. Va ser volat pel republicans i reconstruït el 1940. No presenta elements arquitectònics excepcionals per ser inclòs dins l'inventari.[11]

Imatge al fons del Pont nou

[11] GANDIA J RUIZ J (2001) Sant Fruitós de Bages. Història en imatges 1898-1975. CEB. Manresa. P.13

Pont de Sant Benet

El pont de Sant Benet fou aixecat el 1922 en substitució d'una palanca que hi havia fins llavors. La tradició de l'existència d'una palanca en aquest indret es remunta a l'Edat Mitjana. L'aiguat del 1994 se'l va endur i el 1997 es va reconstruir, sent actualment un pont de formigó sense elements destacables.[12]

Pont de les Generes

Aquest pont enllaça els termes de Sant Fruitós i Talamanca, prop del mas del Les Generes i la font dels Burjons. Més que un pont era una palanca, que va patir els efectes de les diferents riuades del Llobregat i que, com el de Sant Benet, va ser arrasat el 1994 i aixecat de nou el 1997. Actualment és un pont de formigó sense cap interès.[13]

De forma paral·lela, i també entorn al riu Llobregat han estat localitzats alguns elements que es corresponen a estructures actualment en desús, i que no han estat incloses dins l'inventari:

Caseta del Comandament del canal

Aquesta caseta apareix com element inclòs dins de l'inventari del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat amb el nº 36. La descripció és la que segueix:

> "*Caseta de Comandament del Canal (Nº36)*
> *Situació: al marge dret del riu Llobregat, a l'indret del Pont de Navarcles.*
> *Cronologia: principis del segle XX, modernista.*
> *Conservació: bona; murs de pedra i maó.*
> *Descripció: petita construcció (5x2m), de planta rectangular aixecada sobre el canal que pren l'aigua del Llobregat a l'alçada del Pont de Torroella de baix. La part inferior es va construir amb grans carreus de pedra i la part superior amb maó vist. La part inferior és la que regula l'entrada d'aigua al canal, consta de quatre arcs de pedra. La caseta està feta amb maó i té dos grans obertures centrades en forma de cercle amb la base escapçada, emmarcats per maó. Hi ha una baranna de maó, amb balustres tornejats de tradició barroca. La coberta és plana, feta també amb el mateix material.*
> *Notícia Històrica: La caseta s'ubica a l'entrada del canal, just al marge dret de la resclosa. Les seves funcions és la de controlar l'entrada d'aigua al canal. Els arcs de la seva base permeten l'accés d'aigua al canal i la caseta de comandament alberga la maquinària que fa moure les comportes. El canal condueix l'aigua del Llobregat a la fàbrica del Pont."*

Actualment aquesta caseta ha desaparegut. Segurament fou enderrocada els darrers anys.

[12] GANDIA J RUIZ J (2001) Sant Fruitós de Bages. Història en imatges 1898-1975. CEB. Manresa. P.81

[13] GANDIA J RUIZ J (2001) Sant Fruitós de Bages. Història en imatges 1898-1975. CEB. Manresa. P.81

Restes de Pont al riu Llobregat.

Durant la realització de l'inventari foren localitzades restes d'un antic pas del riu Llobregat propers a la Caseta del Canal de la Mina. S'aprecien restes de pilars en una zona pedregosa que devien correspondre's a un antic pont que va desaparèixer durant una riuada al riu Llobregat. Per més que s'ha insistit no s'han pogut documentar aquestes restes. Malgrat tot, semblen restes contemporànies sense cap interès arqueològic ni arquitectònic.

Elements ubicats als límits o fora d el terme

Restes arqueològiques de Sant Salvador de Claret

Aqueta antiga església va ser localitzada fortuïtament l'any 1987 prop de la masia de les Feixes.VILLEGAS F (1987 a : 352-353).[14] Albert Benet opinava que les restes de l'església de Sant Salvador de Claret es trobaven a "La Barraca de la Vinya de Cal Martí" dins l'heretat de Casagemes.[15] Les seves UTM són X=405333 Y=4625700 i la seva alçada: 305,2

Restes de l'església de Sant Salvador de Claret

Aquesta església pot ser considerada com a desapareguda es troba abundantment documentada entre els segles X i XIII. La documentació deixa clar que es trobava ubicada al Pla de Claret. Contextualment es relaciona de forma clara amb el terme de Sant Fruitós de Bages. Es tracta sens dubte d'una capella de caire rural. Les primeres notícies sobre aquesta església són inicialment molt confoses, i apareixen al testament jurat sobre l'altar de Sant Genís de la Vall dels Horts el 1063, on apareix citada l'església de Sant Salvador de Claret.

Al segle XII les notícies són més clares. L'any 1199, en una venda feta pel mas Montpeità, hi figures entre d'altres coses, la coma de Sant Salvador. L'any 1200 un capbreu de Claret apareix el torrent de Sant Salvador, l'actual torrent Bo o rasa Fonda, que passava prop dels plans de Santa Anna, indret on es trobava l'església de Sant Salvador. [16]

El 1223 un establiment del mas Montpeità, una de les barqueres del mas afrontava a solixent amb els honors del mas Comelles, i a ponent amb l'església de Sant Salvador, i al nord amb el camí que anava de Sant Benet vers Sant Fruitós. La vida de l'església

[14] VILLEGAS F (1987) "Localització de Sant Salvador de Claret (municipi de Sant Fruitós)" a Butlletí dels Amics de l'Art Romànic del Bages, núm. 31. Manresa, p.352-353.

[15] BENET (1985:210).
[16] BENET (1985:210).

degué ser més o menys lànguida, i sobretot la seva veneració, car el titular d'una capella lateral era Santa Anna, patrona de Santpedor, i l'arraconà fent-lo desaparèixer, i ja en ple segle XVI ja s'esmenta el Pla de Santa Anna, i no de Sant Salvador de Claret.
Amb l'advocació de Santa Anna i la veneració dels habitants de Santpedor es degué reviscolar la capella, però això fou la seva pròpia mort, ja que s'optà per l'aixecament d'una nova església, que es feu adossada a la de Santa Maria, que també restà absorbida per aquesta.

Malgrat que contextualment aquesta capella es relacioni amb el terme e Sant Fruitós, no ha estat inclosa dins l'inventari per trobar-se ubicada a tocar amb el límit del terme municipal, però ja dins del terme de Santpedor.

Cellers, botes, i premses de vi i trulls

Malgrat la importància del passat vitivinícola, no s'han pogut localitzar en tot el municipi vestigis realment importants d'aquesta activitat. Si en alguna ocasió s'ha localitzat, com és el cas d'alguna tina o d'exemples de botes, ha estat sempre formant part d'algun mas que s'ha inclòs dins l'inventari. De tots els masos visitats, només el mas de les Brucardes, ha conservat part d'aquest patrimoni. En la resta dels casos són elements molt poc significatiu i molt dispersos, i s'ha optat sempre per incloure'ls dintre del conjunt de la casa.

Carrerades

Si bé a través de la consulta d'alguna planimetria, s'ha pogut tenir constància de l'existència d'algun antic camí qualificat com antic camí ramader, la realitat és que no s'ha pogut precisar amb exactitud si realment es tractava d'alguna antiga carrerada o no. Concretament es tracta de l'antic camí, que des del nucli de Sant Fruitós, mena en direcció a Santpedor, travessant actualment el col·ligo industrial de Sant Isidre, vora la capella del mateix nom, i espetega a la partida de l'Agulla, prop de l'actual Parc de l'Agulla, ja dins del terme de Manresa. Aquest camí és definit com camí ramader de Cardona.

Si bé actualment encara es manté una petita mostra del que fou l'antiga activitat ramadera dins del terme de Sant Fruitós, amb la presència d'un pastor –El sr. Marcelí- , aquest no ha pogut precisar si realment existia una activitat de transhumància entre la zona més muntanyosa de Cardona i Sant Fruitós. En tot cas, si existí degué ser en segles anteriors, ja que almenys durant tot el segle XX, l'activitat ramadera que s'ha mantingut ha estat sempre aprofitant les pastures locals, amb els ramats voltant pel Pla de Bages.

Cal deixar ben manifesta la seva queixa, sobre el fet de que les modernes vies de comunicació, han tallat de forma despietada els antics camins locals impedint el pas no només de ramats sinó també de persones.

Cal pensar que d'aquí pocs anys, quan aquest pastor finalitzi la seva activitat, aquesta desapareixerà per sempre del municipi.

BIBLIOGRAFIA

AA.DD. (1993) Catàleg de l'exposició de Pintures Alfred Figueres. Palau Moja 14 d'abril -26 d'abril (Barcelona). Departament de Cultural

AA.DD. (1996) Llegendes i contalles del Bages. Ed. Angle p. 95, 105 i 78

AA.DD. (1997) Guia d'espais d'interès natural del Bages CEB. Manresa

AA.DD. (2003) Guia del Bages. Els municipis i el seu patrimoni històric, artístic i natural. CEB. Manresa

AA.DD. (1995) Cent anys de la Cooperativa "La Agrícola" de Sant Fruitós de Bages. Departament de Treball. Generalitat de Catalunya. Barcelona

BALLÚS, G. (2000) Guia de Festes del Bages. CEB Manresa

BENET I CLARÀ, A. i PLANES, J.A. (1988) "Sant Fruitós de Bages" a Història del Bages Vol. II. Ed. Parcir. P 333-378,

BENET I CLARÀ, A.(1984) Sant Fruitós de Bages a "Catalunya Romànica". Vol. XI. El Bages. P.404-443.

BENET I CLARÀ, A. (1985) Història de Manresa. Dels orígens al segle XI. Manresa

BOSCH I BALLBONA (1986) El taller d'escultura al Bages del segle XVII. Caixa d'Estalvis de Manresa.

CAMPRUBÍ I PLANS, J. (1994) " La fàbrica de Sant Benet (1 i 2)" a Fàbriques i empreses. 10 anys de reportatges a Regió 7. 1984-1994. p.170-171

CAMPRUBÍ I PLANS, J. (1994) " Les fàbriques de Sant Fruitós de Bages (1 i 2)" a Fàbriques i empreses. 10 anys de reportatges a Regió 7. 1984-1994. p.170-171

DAURA, A. i GALOBART, J. (1982) L'arqueologia al Bages. Les Fonts nº 5. Quaderns de Divulgació i recerca. Col·legi de Doctors i Llicenciats.

ESPAÑOL, F. (1995) Sant Benet de Bages. Col. Patrimoni Artístic de la Catalunya central. Nº 3. Ed. Angle. Manresa.

GANDIA, J. i RUIZ, J. (2001) Sant Fruitós de Bages. Història en imatges 1898-1975. CEB. Manresa

GAVIN, J.M. (1979) Inventari d'esglésies. Vol 5. El Bages. p 169-172.

FERRER I ALÓS, LL. (1998) La vinya al Bages. Mil anys d'elaboració de vi. Col. Monogràfics nº 19. CEB. Manresa

FERRER I ALÓS, LL. (1994) Les fàbriques de Riu de Navarcles. Col Quaderns nº 7 CEB. p 25-30

FERRER I ALÓS, LL. (1992) Vinya, fil·loxera, propietat I demografia de la Catalunya Central. CEB. Manresa.

FONT I RIUS, J. i MUNDÓ, A. (1999) Catalunya carolíngia . Vol IV. Els comtats catalans d'Osona i Manresa. I.E.C. Barcelona

JUNYENT, F. i MAZCUÑAN, A. (1981) " Sant Iscle i Santa Victòria de Bages. Santa Maria Claret. Sant Jaume d'Olzinelles i Sant Valentí" a Les Fonts. Quaderns de Recerca i Divulgació. Nº 1 El Bages. Camins del romànica. Col·legi de Doctors i Llicenciats. Manresa. p 9-18

MORERA, J. (2005): Memòria de la intervenció arqueològica al Bosc de Santmartí. Sant Fruitós de Bages.

MORERA, J. (2005) Memòria de la intervenció arqueològica a la Torre de Santmartí. Ajuntament de Sant Fruitós de Bages.

OLIVARES I PONTI, D. (1997): La fortificació de la comarca del Bages en temps de les guerres carlines. CECB. Manresa. p 28.

PAGÈS I PONS prve. (1984) Les Preses i el monestir de Sant Benet de Bages. Vol I-II. Ajuntament de les Preses.

PLANS I MAESTRA, J. (1994) Construccions de pedra seca a la comarca del Bages. Barraques de vinya al terme de Sant Fruitós . CECB. Manresa

PLANS I MAESTRA, J. (1995) La festa de l'arròs de Sant Fruitós de Bages. Col. Quaderns nº 11. CEB . Manresa

PLANS I MAESTRA, J. (1994) "Model d'estructura agrària bagenca: Sant Fruitós de Bages al llarg del segle XVIII" . Actes del Congrés: Els paisatges de la vinya. Manresa 24-26 d'octubre de 2003. CEB. P.91-105

SALVADÓ MONTURIOL, J. (2003) Història medieval d'un territori: Sant Fruitós de Bages (segles X-XVI). Ajuntament de Sant Fruitós de Bages. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SÁNCHEZ I CAMPOY, E. (1984) Troballes arqueològiques a l'autopista de Manresa. CECB. Manresa

SARRET I ARBÓS, J. (1923) Història de la indústria del comerç i dels gremis de Manresa. Monumenta Historica. Vol II. Manresa. Pàg.175.

SITJES I MOLINS, X. (1975) Sant Benet de Bages. Manresa

SITJES I MOLINS, X (1997) El barroc del Bages. Noves dades per al seu estudi. CECB. Manresa. p.12

SITJES I MOLINS, X. (1986) Esglésies romàniques de Bages, Berguedà i Cardener. Amics de l'Art romànic del Bages. Manresa. p 148-152 i 220

SITJES I MOLINS, X. (1998) Els ponts medievals del Bages. CECB. Manresa

SOLER I BONET, J. (1994) Les barraques de vinya. CECB. Manresa

TORRAS I SERRA, M. (1997) Inventari del fons del Reial Cadastre (1976-1845). Col Inventaris i catàlegs de l'Arxiu nº 5. Manresa.

TORRAS I SERRA, M. (2002) "Els primers segles de la sèquia de Manresa" a Al voltant de la Construcció de La Sèquia de Manresa. Col. Enginyers industrials de Catalunya. Manresa. Pàg. 149-182.

VILLEGAS, F. (1987) "Localització de Sant Salvador de Claret (municipi de Sant Fruitós)" a Butlletí dels Amics de l'Art Romànic del Bages, núm. 31. Manresa, p.352-353.

Diputació de Barcelona
Àrea de Cultura
Carrer Comte d'Urgell, 187. Edifici del Rellotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566 • Fax 934 022 825
o.patrimonic@diba.cat • www.diba.cat/opc